

Nr 179.

Ankom till riksdagens kansli den 13 juni 1941 kl. 5 e. m.

*Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående
värtjänstutbildning för skolungdom jämte i ämnet
väckta motioner.*

(2:a avd.)

I en den 21 mars 1941 dagtecknad proposition, nr 178, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit riksdagen, att *dels* till Bidrag till vissa kostnader för värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 180,000 kronor; *dels ock* till Kurser i värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter för budgetåret 1941/42 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 20,000 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr V. Söderkvist m. fl. (I: 204) och den andra inom andra kammaren av herr E. Gustafsson i Bogla m. fl. (II: 273), vari hemställts, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 178 om värtjänstutbildning för skolungdom;

dels en inom andra kammaren av herr G. Skoglund i Umeå m. fl. väckt motion (II: 292), vari likaledes hemställts, att riksdagen ville besluta avslå Kungl. Maj:ts nyssnämnda proposition;

dels en inom andra kammaren av herr P. L. Persson i Undersvik väckt motion (II: 278), i vars syfte herr E. Magnusson i Näsviken instämt och vari hemställts, att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts proposition, nr 178, i vad angår förslaget om sex dagars obligatorisk utbildning i värtjänst för läroverksungdom, måtte besluta, att de medel som begäras användas till stöd för en ungdomens utbildning till värtjänst på frivillig grund efter de riktlinjer som av Kungl. Maj:t angivas;

dels ock en inom andra kammaren av herrar L. V. Lindén och E. Johansson i Kalmar väckt motion (II: 293), vari hemställts, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 178 måtte

a) såsom ett starkt önskemål i skrivelse uttala sin förhoppning, att obligatoriska friluft- och idrottsdagar i direkt samband med av Kungl. Maj:t föreslagen värtjänstutbildning eller ändock snarast möjligt införas vid

landets folk- och småskolor i huvudsaklig överensstämmelse med av värtjänstutbildningssakkunniga uppgjord plan eller — därest hinder härför möter — såsom provisorisk anordning i avvaktan på förslag från 1940 års skolutredning,

b) för sin del besluta, att vapenövningar och annan värtjänstutbildning för manlig ungdom må taga sin början först vid 16-årsåldern och i läroverken förläggas endast till gymnasiets elevklasser,

c) i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning rörande möjligheterna att anordna viss begränsad frivillig värtjänstutbildning för den ungdom i åldern 16—20 år, som efter slutad skolgång i folkskola icke på annat sätt beredes möjlighet till sådan utbildning.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för de motionsvis gjorda yrkandena, hänvisas, i den mån desamma ej framgå av den nedan lämnade redogörelsen, till motionerna.

I. Inledning.

Vid 1940 års lagtima riksdag väcktes en motion (I: 95), vari hemställdes, att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsamt utredning om införande av skjututbildning för gossar samt utbildning i röda kors- och lottaverksamhet för flickor vid de högre allmänna läroverken och motsvarande läroanstalter.

Riksdagen framhöll i anledning härav (skrivelsen nr 264, sid. 7), att den utbildningsverksamhet, varom här vore fråga, för närvarande omfattades med ett betydande intresse av landets ungdom. Riksdagen ansåge för sin del skäl föreligga för ett skyndsamt övervägande av frågan om anordnande för den mognare skolungdomen av en utbildningsverksamhet, inriktad på i huvudsak de verksamhetsgrenar, som i motionen åsyftades. Av särskild vikt syntes det enligt riksdagens mening vara att, därest denna utbildning komme till stånd, den handhades på ett omdömesgillt sätt och under sådan statlig kontroll, att den fyllde en verklig uppgift i den allmänna försvarsberedskapen. Lämpligheten av att anknyta verksamheten i fråga till den stadgade friluftsverksamheten vid omförmälda läroanstalter syntes även böra övervägas. Riksdagen finge slutligen understryka, att en förutsättning för utbildningens anordnande borde vara, att det egentliga skolarbetet icke härigenom komme att eftersättas.

Med stöd av Kungl. Maj:ts den 24 maj 1940 givna bemyndigande tillkallade chefen för ecklesiastikdepartementet särskilda sakkunniga för att utreda frågan om värtjänstutbildning för skolungdom (*värtjänstutbildningssakkunniga*).

Med skrivelse den 24 december 1940 hava de sakkunniga överlämnat betänkande och förslag angående värtjänstutbildning för skolungdom (statens offentliga utredningar 1940: 38).

II. Allmänna synpunkter.

a. Översikt över de sakkunnigas förslag.

Den nuvarande friluftsverksamheten vid skolorna skulle enligt värntjänstutbildningssakkunnigas förslag utgöra grundstommen för värntjänstutbildningen. Vid folkskoleväsendet borde friluftsverksamhet förekomma obligatoriskt i stället för såsom nu endast frivilligt.

För närvarande inrymmer friluftsverksamheten — förutom »ekskursioner och andra studieutflykter» — följande friluftsovningar:

fri idrott	} för alla åldersstadier
simning och livräddning	
skid- och skridskoidrott	
orientering	
vandringar, cykelturer, skidfärder o. d.	} för yngre elever
terränglekar	
lägerliv	

Förutom dessa friluftsovningar skulle enligt de sakkunnigas förslag förekomma följande värntjänstutbildning (obligatorisk):

	Folkskolan (ålder)	Högre skolformer (ålder)
1) för både gossar och flickor:		
trafikundervisning	hela folkskolan	lägsta klassen (11 år)
luft-, gas- och brandskydd	fr. o. m. kl. 6 (12 år)	fr. o. m. 3 ⁶ , 2 ⁴ , 3 ⁷ , 2 ⁸ (fr. o. m. 13 år)
målspaning, rapportering, ordonnanstjänst	d:o	d:o
olycksfallsvård	d:o	gossar: fr. o. m. 3 ⁶ , 2 ⁴ (fr. o. m. 13 år) flickor: 12—14 år samt 17 och 18 år
2) speciellt för gossar:		
handgranatkastning (träattrapper)	kl. 6—7 (12—13 år)	fr. o. m. 2 ⁸ , 1 ⁴ (fr. o. m. 12 år)
skjut- { vapenkännedom och vapenvård	d:o	d:o
ning: { korthållsskjutning (luft- eller salongsgevär)	d:o	kl. 2 ⁶ —4 ⁶ , 1 ⁴ —3 ⁴ (12—14 år)
skolskjutning (armégevär)	kl. 8 (14 år)	fr. o. m. 5 ⁶ , 4 ⁴ + hela gymnasiet (fr. 15 år)
fältmässig skjutning (armégevär)	d:o	3 högsta ringarna (fr. 16 år)
3) speciellt för flickor:		
hem- och lädertjänst (»red-dig-själv-arbeten», »lottaverksamhet»)	kl. 6—8 (12—14 år)	fr. o. m. lägsta klas- sen (fr. 11 år)
hemsjukvård	kl. 8 (ev.)	ring II ⁴ , I ³ , kl. 6 ⁷ , 5 ⁰ (16 år)
barnavård	kl. 8 (ev.)	näst högsta ringen (klassen) (17 år)

Enligt de sakkunnigas förslag skulle värntjänstutbildningen bedrivas dels under läsåret på friluftsdagarna, vilkas antal borde för de allmänna läroverkens vidkommande ökas med 3 genom förlängning av läsåret; dels ock under ferierna i form av tillämpningsövningar, förlagda till s o m-

marläger om tre veckor, särskilda för gossar och särskilda för flickor, vardera för 50 elever.

Ändamålet med lägren skulle vara

1. att giva tillfälle till träning respektive fortsatt utbildning under fältmässigt enkla förhållanden i sådana till värtjänstutbildningen hörande grenar, vilka kunna utövas under sommartid. Träningen och den fortsatta utbildningen skulle företrädesvis omfatta — utom lägerliv — fri idrott och bollspel, simning och livräddning, orientering, luft-, gas- och brandskydd, målspaning, rapportering och ordonnanstjänst samt olycksfallsvård och därjämte för den äldre manliga ungdomen skjutning och för den kvinnliga hem- och lägertjänst;

2. att bidra till ungdomens moraliska fostran samt

3. att bereda ungdomen tillfälle att deltaga i nyttoarbete av olika slag (främst lantbruksarbete).

Varje elev borde bli delaktig av lägerutbildning minst en gång under sin skoltid. Lägerutbildning skulle från början vara *obligatorisk* för

1) *elever vid gymnasier* och motsvarande klasser vid andra skolformer efter genomgång av ring II⁴ (I³) respektive motsvarande klass vid flickskolor (16—17 års ålder),

2) *elever på realskolestadiet* respektive motsvarande klasser vid andra skolor efter genomgång av klass 4⁵ (3⁴) respektive motsvarande klass vid flickskolor (14—15 års ålder),

3) *folkskoleungdom i städer* (större samhällen) efter genomgången 7 klass (13—14 års ålder).

Beträffande *folkskoleungdom från landsbygden* hava de sakkunniga stannat i olika meningar: två av de sakkunniga hava ansett deltagandet tills vidare böra vara *frivilligt*, medan de övriga förordat *obligatoriskt* deltagande.

Ledningen av värtjänstutbildningen skulle enligt de sakkunnigas förslag handhavas sålunda:

A. *speciellt kvinnliga grenar:*

hem- och lägertjänst: av vederbörande lärarinnor i hushållsgöromål och kvinnlig slöjd;
hemsjukvård: examinerade sjuksköterskor;
barnavård: genom svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundets försorg.

B. *värtjänstutbildningen i övrigt:*

det huvudsakliga ansvaret skulle falla på gymnastikläraren; såsom medhjälpare skulle dock anlitas så många som möjligt av de övriga lärarna (utbildning för ändamålet skulle vara i princip obligatorisk för läraraspiranter). I den mån behov av ytterligare ledare gjorde sig gällande, borde detta på de flesta håll kunna tillgodoses genom anlitan av befäl (underbefäl) från i skolans närhet förlagda truppförband.

För folkskolornas skjututbildning kunde anlitas bland annat militära instruktörer respektive medlemmar i hemvärdet. Dessutom skulle inrättas en särskild *konsulentorganisation* (26 lokala konsulenter i lönegraden A 21).

De sakkunniga beräkna *kostnaderna*, i avrundade tal, sålunda:

	Årliga utgifter	Engångsutgifter
Värtjänst under läsåret	740,000	300,000
Sommarlägren	1,733,000	290,000
Summa kronor	2,473,000	590,000.

b. Remissyttranden.

Överbefälhavaren över rikets försvarskrafter.

Mot den fysiska fostran och den utbildning i för den civila beredskapen nödvändiga färdigheter, som inginge i den föreslagna värntjänstutbildningen, hade överbefälhavaren ingenting att erinra. Tvärtom syntes förslaget härutinnan mycket behjärtansvärt, då resultatet, direkt eller indirekt, komme försvaret till godo.

Vad åter den militära sidan av värntjänstutbildningen beträffade, ställde sig överbefälhavaren tveksam, om det vore lämpligt att för så unga personer som lärjungarna i de lägre klasserna i läroverk och folkskolor obligatoriskt införa en rent militär utbildning med hänsyn till deras ringa mognad, utvecklade kroppskrafter o. s. v. Sådan utbildning syntes, framförallt i fråga om skjututbildning, icke böra påbörjas tidigare än då eleverna nått en ålder av 14 år.

Då det väsentliga i värntjänstutbildningen enligt överbefälhavarens mening borde vara att främja ungdomens fysiska och psykiska utveckling, syntes huvudvikten böra läggas på friluftsdagarna, vilka borde vara obligatoriska för *all* skolungdom. De härunder företagna övningarna, vilka leddes av skolornas egen lärarpersonal, borde i allmänhet icke omfatta rent militära övningar.

Därutöver vore det emellertid önskvärt att såsom en förberedelse för värnpliktstjänstgöringen en verklig militär utbildning ordnades för manliga elever i gymnasium samt, i mån av tillgång på instruktörer och vapen, även för annan äldre manlig skolungdom. Denna utbildning, vilken helst borde vara obligatorisk, skulle få ökat värde, om den — åtminstone i viss utsträckning — kunde koncentreras till en period av heldagsövningar i början eller slutet av läsåret; den borde företrädesvis ledas av instruktörer tillhörande försvarsväsendet.

Chefen för armén.

Arméchefen har anslutit sig till principerna i de sakkunnigas förslag. Vissa modifikationer föreslås dock. Sålunda rekommenderas utbildning under ett antal sammanhängande dagar i början eller slutet av läsåret vid sidan av utbildning under friluftsdagar. Skjututbildningen borde vara frivillig för folkskolorna. Sommarlägren borde omfatta endast barn från städerna och vara frivillig.

Värntjänsten inneslöte värdefulla möjligheter att främja ungdomens fysiska och psykiska utveckling, att bibringa den någon förtrogenhet med de krav, som det nutida kriget ställde på medborgarna, att öka förståelsen och solidariteten mellan olika kategorier ungdom samt — psykologiskt sett icke minst betydelsefullt — att ingiva ungdomen en känsla av medansvar och meddelaktighet i rikets försvar.

En värntjänstutbildning, som vore lämpligt avvägd och bedreves under omdömesfull ledning, bleve en god förberedelse för de ungas tjänstgöring i hemvärnet och för deras värnpliktsutbildning. Ur militär synpunkt måste det därför hälsas med tillfredsställelse att frågan väckts och tagits upp till grundlig prövning.

Värntjänstutbildningen borde igångsättas först sedan förberedelserna avslutats, d. v. s. ledare, materiel, planer, erforderliga författningsbestäm-

melser, medel o. s. v. funnes till förfogande. Det torde få anses förenat med mindre olägenhet att något uppskjuta igångsättandet än att börja arbetet under betingelser, som icke garanterade ett gott resultat.

En närmare undersökning skulle måhända påvisa lämpligheten att börja efterhand

först med äldre elever, småningom utvidgad med yngre,
 först med läroverk och motsvarande, senare med folkskolorna,
 först frivilligt, senare efter vunnen erfarenhet obligatoriskt.

De sakkunniga hade — i enlighet med för utredningen gällande direktiv — icke upptagit till behandling frågan om *värntjänstutbildning för den ungdom i ålder 16—20 år*, som efter folk- och fortsättningsskola uppsöges av förvärvslivet. Denna kategori manlig ungdom vore genom sin storlek den ur militär synpunkt viktigaste. Genom utbildning i en eller annan form av denna ungdom skulle värntjänstutbildningen i folk- och fortsättningsskolor få en naturlig och önskvärd påbyggnad före inträdet i värnpliktsåldern. Därigenom skulle också denna kategori i utbildningshänseende bli jämnställd med läroverksungdomen. En lösning av frågan kunde vinnas genom en anknytning till hemvärdet, som även ur andra synpunkter tedde sig naturlig. Detta spörsmål förutsatte emellertid en särskild utredning, som med hänsyn till frågans stora betydelse torde böra utan omgång föranstaltas. Den föreslagna värntjänstutbildningen för skolorngdom komme sannolikt att inverka på den verksamhet med likartat syfte, som för närvarande bedreves av ett flertal ideella ungdomsrörelser och organisationer. Det syntes därför lämpligt, att samarbete inleddes med dessa rörelser i syfte bland annat att utnyttja inom dem vunnen erfarenhet. Även i övrigt bleve det förberedande arbetet med säkerhet omfattande och besvärligt.

Skolöverstyrelsen.

Skolöverstyrelsen föreslår, att den obligatoriska värntjänstutbildningen inskränkes till gymnasiet och den högsta realskoleklassen (respektive motsvarande åldersstadier vid övriga högre skolorformer) och koncentreras till en 6-dagarsperiod före höstterminen. Friluftsdagarna skulle fortfarande hava kvar sin nuvarande karaktär, dock med tillägg av utbildning i luft-, brand- och gasskydd samt annan samhällstjänst; i lämplig utsträckning skulle sådana dagar även kunna användas för ytterligare övning i skjutning.

Inom folkskolan böra friluftsdagar enligt överstyrelsens mening obligatoriskt förekomma. Sommarlägren avstyrkas såsom obligatorisk anordning. Statsbidrag bör i stället utgå till frivillig lägerverksamhet genom redan befintliga organisationer.

Statskontoret.

Statskontoret har avstyrkt de sakkunnigas förslag i vad detsamma avser värntjänstutbildning under ferierna (sommarläger).

Vidkommande värntjänstutbildningen under läsåret har statskontoret förklarat sig dela de sakkunnigas uppfattning, att de s. k. friluftsdagarna på effektivast möjliga sätt borde utnyttjas för denna utbildning. Likaså har ämbetsverket biträtt förslaget, att obligatoriska friluftsdagar skulle

införas även vid läroanstalter, där sådana icke nu förekomme. Statskontoret ifrågasätter starkt lämpligheten av att påbörja skjututbildningen före gymnasiestadiet.

Medicinalstyrelsen.

Medicinalstyrelsen har i princip anslutit sig till de sakkunnigas förslag med vissa betydelsefulla modifikationer. Sälunda ifrågasattes lämpligheten av att införa vapenövningar för skolungdom under 15 år. Vidare avstyrkes den obligatoriska karaktären av lägvästelsen. Medicinalstyrelsen har som resultat av sin granskning tillrätt en omarbetning av förslaget. Härvid ville styrelsen emellertid understryka, att flera av de framförda problemen syntes vara av den natur, att de fordrade snara åtgärder från det allmännas sida.

Styrelsen för statens institut för folkhälsan.

Beträffande värtjänstutbildning under läsåret har styrelsen särskilt betonat vikten av att övningarna riktigt anpassades efter ungdomens ålder och mognadsgrad. Styrelsen har vidare ifrågasatt lämpligheten att genomföra förslaget om värtjänstutbildning under ferierna.

Socialstyrelsen.

Önskvärdheten av åtgärder för återinförande i de allmänna läroverken av militärövningar i viss utsträckning anser socialstyrelsen i betraktande av de rådande tidsförhållandena icke kunna bestridas. I främsta rummet framträdde behovet av den manliga ungdomens utbildning i skjutning. Även andra till den allmänna försvarsberedskapen hörande utbildningsgrenar hade emellertid för skolungdomens vidkommande blivit aktuella.

Att den för vissa grupper av skolungdom föreskrivna friluftsverksamheten utbyggdes och effektiviserades, funne styrelsen vara ur många synpunkter gagneligt. När friluftsdagarna enligt de sakkunnigas förslag förvandlades från friluftsdagar till friluftsk- och värtjänstdagar, så betydde detta emellertid i själva verket en inskränkning av antalet friluftsdagar. Även om man såge saken ur rent militära synpunkter, torde de sakkunnigas förslag i detta stycke skjuta över målet. Det syntes vara angeläget, att det icke inom den korta tid, som nu stode till förfogande, pressades in andra rent militärt betonade övningar än sådana, som kunde antagas verkligen vara av behovet påkallade ur försvarssynpunkt.

Att obligatoriska vapenövningar i moderniserad form och särskilt skjutövningar infördes i läroverken torde i och för sig vara fullt motiverat. Efter styrelsens mening borde dessa vapenövningar, liksom de militära övningar, som tidigare ägt rum i läroverken, likväl begränsas till de högre klasserna. Om också de psykologiska riskerna icke finge överdrivas, torde organiserade vapenövningar för barn under 15 år näppeligen kunna anses lämpliga.

Kanslern för rikets universitet.

Kanslern har framhållit, att, ehuru programmet för den påtänkta värtjänsten innehölle många värdefulla inslag, syntes de rent militära övningarna hava fått ett alltför stort utrymme, särskilt i betraktande av värtjänstens utsträckande till lägre åldersklasser av skolungdom.

Direktionen över gymnastiska centralinstitutet.

Direktionen har till en början framhållit, att de nuvarande friluftsdagarna fyllde en mycket väsentlig uppgift inom skolorna och hade även stor betydelse i de avseenden, de sakkunniga genom sitt förslag sökte tillgodose. Direktionen funne det därför betänkligt, att friluftsdagar i så stor utsträckning tagits i anspråk för annat än det ursprungliga ändamålet. Detta gällde speciellt för vissa åldersgrupper av kvinnlig ungdom, vars värntjänstutbildning i hem- och lägertjänst samt hemsjukvård vore förlagd inomhus och måste medföra en minskning i antalet friluftsdagar.

Vad anginge värntjänstövningarnas förläggning, funne direktionen, att de med hänsyn till möjligheten att ernå goda resultat syntes i många fall vara alltför splittrade. Säkerligen torde en ökad koncentration av utbildningen till mera samlade perioder vara önskvärd.

Av stor betydelse vore, att övningarna riktigt anpassades efter ungdomens ålder och mognadsgrad. Det syntes direktionen, som om denna synpunkt även borde vara vägledande vid bestämmandet av vid vilka skolformer olika slag av övningar borde komma till utförande. En mera strikt tillämpning av denna uppfattning torde komma att visa, att värntjänstutbildningen i sin föreslagna form kunde begränsas till skolor, där ungdomen uppnått en lämplig ålder.

Domkapitlen.

Samtliga domkapitel hava — samtidigt som de principiellt uttalat sin anslutning till tanken att göra även skolorna skickad att aktivt deltaga i den allmänna försvarsberedskapen — avstyrkt införande av utbildningsgrenarna handgranatkastning och skjutning på folkskolans program. Flerparten domkapitel anse, att sådan utbildning icke bör bibringas ungdom under 15 år. Domkapitlen i Skara, Karlstad, Luleå och Visby hava velat begränsa vapenövningarna till gymnasier och motsvarande skolformer, domkapitlet i Strängnäs till pojkar över 15 år. Förslaget om obligatoriska friluftsdagar för folkskolan har vunnit allmän anslutning. Vissa domkapitel framhålla vikten av att övningarna anknytas till de redan befintliga ungdomsorganisationerna. Det föreslagna programmet för den kvinnliga ungdomens värntjänstutbildning har icke framkallat några principiella erinringar. Samtliga domkapitel hava givit uttryck för starka betänkligheter mot att göra den av de sakkunniga förordade lägerutbildningen obligatorisk. Erkännanden hava dock givits åt tanken på en ökning av den redan nu förekommande lägerverksamheten; denna verksamhet borde dock liksom hittills bygga på frivillighetens grund.

Flera domkapitel uttala varningar för att värntjänstutbildningen skulle komma att menligt inverka på det vanliga skolarbetet och förorda i sammanhang därmed, att utbildningen koncentreras till en eller två perioder vid höstterminens början, eventuellt även vid slutet av vårterminen.

Länsstyrelserna.

De flesta länsstyrelserna hava anslutit sig till tanken, att skolorna bör erhålla ökad utbildning i syfte att stärka landets försvarskraft. Länsstyrelserna i Göteborg och Jönköping hava avstyrkt förslaget i dess föreliggande skick. Den förstnämnda länsstyrelsen vill i varje fall förbehålla begreppet värntjänst för de mer mogna åldersgrupperna bland skolorna. Länsstyrelsen i Härnösand, som framhåller, att de sakkunnigas förslag går längre

än i direktiven avsetts, avstyrker förslaget av principiella skäl. I allmänhet hava länsstyrelserna framhävt betydelsen av en utvidgad friluftsversamhet samt utbildning i säkerhets- och samhällstjänst, medan den rent militära utbildningen ansetts böra förbehållas endast de högsta årsklasserna. Sålunda hava de flesta länsstyrelserna avstyrkt vapenutbildning för de yngre barnen; i allmänhet har gränsen ansetts böra dragas vid 15-årsåldern. Förslaget om utökning och bättre utnyttjande av friluftsversamheten i skolorna kan sägas hava rönt allmän anslutning. Värdet av ökad fysisk fostran har sålunda framhållits av ett flertal länsstyrelser. I fråga om utbildning i säkerhets- och samhällstjänst hava vissa länsstyrelser förklarat sig anse de sakkunnigas förslag innebära för stor splittring på olika grenar samt uttryckt önskemål om större specialisering, därvid bland annat vikten av förbättrad luftskyddsutbildning framhållits. Flickornas utbildning bör enligt ett par länsstyrelserns mening i görligaste mån förläggas utomhus. Svårigheten att erhålla lämpliga ledare och vikten av denna frågas lösning har betonats i ett flertal utlåtanden.

Att skolungdomen skulle obligatoriskt deltaga i sommarläger har avstyrkts av flertalet länsstyrelser. Några hava gillat tanken på obligatorisk lägervistelse men ansett sådan icke kunna genomföras till en början. Ett antal länsstyrelser hava särskilt framhållit lämpligheten av frivilliga läger, anordnade av befintliga ungdomsorganisationer.

Med hänsyn till framställda anmärkningar hava sju länsstyrelser påyrkat överarbetning av de sakkunnigas förslag, varjämte två länsstyrelser föreslagit frågans hänskjutande till 1940 års skolutredning och en förordad ny utredning.

Övriga yttranden.

Några organisationer med syfte att verka för fredens sak hava av principiella skäl motsatt sig obligatoriska vapenövningar för skolungdom, särskilt för de yngre årsklasserna; ansåges vapenutbildning erforderlig för äldre skolungdom, borde den ske på frivillighetens väg. Av de politiska ungdomsorganisationerna hava vissa avstyrkt vapenövningar i skolan. Andra av dessa organisationer hava i princip tillstyrkt förslaget eller velat förbehålla den rent militära utbildningen för de högre åldersstadierna. Flera religiösa och ideella sammanslutningar anse, att vapenövningar böra förekomma endast för de högre åldersstadierna. De sakkunnigas grundsyn på betydelsen av en ändamålsenligt bedriven fysisk fostran har vunnit allmän anklang och likaså tanken på att främja lägerversamhet för skolungdom; i sistnämnda avseende råder dock en i stort sett enhällig uppfattning om att lägerversamheten bäst tillgodoses genom ökat statligt stöd åt frivillig sådan verksamhet.

Ett mycket stort antal yttranden har inforrats av skolöverstyrelsen från rektorer och kollegier vid läroanstalter, tillhörande skilda skoltyper, från samtliga folkskolinspektörer m. fl., från vederbörande lärarsammanslutningar och liknande föreningar ävensom från ett antal idrotts- och scoutförbund, svenska röda korset, kvinnoföreningar m. fl. Skolöverstyrelsen har sammanfattningsvis lämnat en redogörelse för innehållet i yttrandena, varav inhämtas bland annat:

Själva principen om införande av obligatorisk värntjänstutbildning är i remissyttrandena i allmänhet godtagen antingen såsom under nuvarande förhållanden självklar eller med den uttryckliga motiveringen, att

även skolungdomens insats till höjande av vårt lands värnkraft i denna allvarsfyllda tid bör tillvaratagas. Ett kollegium uttalar, att värntjänstutbildningen bör undan för undan anpassas efter tidens växlande krav. Från flera håll uttryckes den uppfattningen, att värntjänstutbildningen bör betraktas såsom ett provisorium under nuvarande världsläge, och somliga remissvar precisera sin ståndpunkt därhän, att, när normala tider återvända, en förnyad prövning av problemet i hela dess vidd torde vara nödvändig, eller därhän, att värntjänstutbildningen under fredligare förhållanden icke får ge skolan eller skolarbetet en alltför ensidigt militär prägel. Mera enstaka röster från läroanstalterna gå längre. Så mena ett par kollegier, att värntjänstutbildningen är en rent militär angelägenhet och att dess sammankoppling med skolarbetet är till förfång för bådadera. På liknande sätt varnar en folkskolinspektör för att barnens lekar och övningar bli inriktade på »sådant, som i sina yttersta konsekvenser avser att skada andra människors liv och egendom». Dylika tankegångar möta särskilt i uttalanden från kvinnoföreningars sida.

Från ganska många håll gör man gällande, att värntjänstutbildnings-sakkunniga, till förmån för denna mera militärt orienterade utbildning, underskattat värdet av skolungdomens andliga uppfostran och beredskap samt även fysiska träning.

Uttalandena från sammanslutningar, som representera den militära fackkunskapen och erfarenheten, i all synnerhet skjututbildningen, giva vid handen, att, hur stor dessas tillfredsställelse än är över utsikten till återupptagande av skjututbildning för skolungdom, önskar dock ingen av dem lägre begynnelseålder för deltagarna än 14-årsåldern.

c) Departementschefen.

1940 års lagtima riksdag hade, erinrar departementschefen, uttalat sig för ett skyndsamt övervägande av frågan om anordnande för den mognare skolungdomen av en utbildningsverksamhet, inriktad i huvudsak på skjututbildning för gossar samt utbildning i röda kors- och lottaverksamhet för flickor. I direktiven för de sakkunniga, vilka jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallats för utredning av denna fråga, hade departementschefen framhållit, att utbildningen borde avse — förutom de av riksdagen särskilt angivna grenarna — jämväl civilt luftskydd och vad därmed sammanhängande och vissa andra, till den civila försvarsberedskapen hörande grenar.

De sakkunniga hade nu framlagt ett omfattande program med syfte *dels* att göra i stort sett all skolungdom i någon mån förtrogen med och skickad att fylla de uppgifter i den civila beredskapens tjänst, som till följd av tidsläget kunde ankomma på civilbefolkningen, *dels* att låta den manliga ungdomen erhålla viss insikt och färdighet i några grundläggande, militärt betonade färdigheter, främst skjutning och handgranatkastning.

I de talrika yttranden, som avgivits över de sakkunnigas förslag, framträdde en i stort sett enhällig opinion till förmån för åtgärder i det av de sakkunniga angivna syftet.

Det framhölles sålunda praktiskt taget enstämmigt såsom värdefullt ur allmän beredskapssynpunkt, att landets ungdom bibringades någon insikt om de medel, som stode civilbefolkningen till buds för skydd och värn emot verkningarna för dess del av det nutida, totala kriget. En allmän uppfattning vore vidare, att ungdomen borde sättas i stånd icke blott att pas-

sivt möta sådana påfrestningar utan även att i mån av förmåga aktivt deltaga i arbetet för den civila försvarsberedskapen i de verksamhetsformer, där de lämpligen kunde tagas i anspråk, såväl i hemmet som inom samhällsberedskapsorganisationer. Från skilda håll hade talrika vittnesbörd om ungdomens beredvillighet att ställa sina krafter i det allmännas tjänst framkommit. Lämpligheten av att utbildning i angivna hänseenden i så stor utsträckning som möjligt upptoges på skolväsendets program syntes i allmänhet icke heller hava satts i fråga. Departementschefen delade för egen del de åsikter, som sålunda kommit till allmänt uttryck och komme i det följande att gå närmare in på de former och den omfattning, som ifrågasvarande värtjänstutbildning — således de grenar därav, som kunde sammanfattas under benämningen utbildning i civil värtjänst — syntes böra erhålla.

Den av de sakkunniga föreslagna värtjänstutbildning, som för de manliga lärjungarna äsyftade en övning i de militärt betonade färdigheterna skjutning och handgranatkastning, skulle enligt förslaget börja redan i folkskolans sjätte klass respektive den fyraåriga realskolans första och den femårigas andra klass, d. v. s. i 12—13-årsåldern. Med stor enstämmighet hade man i de avgivna yttrandena av både pedagogiska och praktiska skäl avrätt från att låta vapenövningarna börja på ett så tidigt stadium. I allmänhet ansåge man, att vapenövningar icke lämpligen borde förekomma före 15-årsåldern. Därav följde, att dessa övningar icke skulle komma att påbörjas, förrän ungdomen nått de åldersstadier, som motsvarade de högsta klasserna i realskolan eller de lägsta på gymnasiet.¹ Det övervägande antalet statliga myndigheter — bland dem även de militära — liksom flertalet enskilda sammanslutningar, som yttrat sig i ämnet, hade förordat åtgärder för införande av obligatoriska vapenövningar närmast för de åldersstadier, som motsvarade gymnasiet och den högsta realskoleklassen, samt för motsvarande åldersstadier vid därmed jämförliga skolor. Skolöverstyrelsen hade för sin del tillstyrkt, att övningarna gjordes obligatoriska för realskolans avslutningsklass och frivilliga för den närmast lägre. Vissa sammanslutningar hade uttalat betänkligheter även mot vapenövningar på gymnasiestadiet.

Det hade i vissa yttranden, företrädesvis av enskilda organisationer, framskymtat en viss tvekan rörande värdet för landets värnkraft av sådana vapenövningar, varom här närmast vore fråga, särskilt sedan värnplikts-

¹ Lärjungarnas genomsnittsålder i vissa klasser (ringar) vid de viktigaste skolformerna åskådliggöres av följande sammanställning:

Ålder	Folkskoleklass	Läroverksklass		Flickskoleklass	
11 år	5	1 ⁵		1 ⁷	
12 »	6	2 ⁵		2 ⁷	
13 »	7	3 ⁵	1 ⁴	3 ⁷	1 ⁶
14 »	8	4 ⁵	2 ⁴	4 ⁷	2 ⁶
15 »	—	5 ⁵	I ⁴	3 ⁴	5 ⁷
16 »	—	I ⁵	II ⁴	4 ⁴	I ⁴
17 »	—	II ⁵	III ⁴	I ⁵	II ⁴
18 »	—	III ⁴	IV ⁴	II ⁵	III ⁴
19 »	—			III ⁵	IV ⁴

tiden utökats. De närmast ansvariga militära myndigheterna framhölle emellertid såsom önskvärt, att obligatoriska sådana övningar komme till stånd såsom en förberedelse för värnpliktstjänstgöringen och för tjänstgöring i hemvärdet. Övningarnas värde ur denna synpunkt syntes uppenbart, så mycket mer som erfarenheten visade, att praktiska färdigheter, exempelvis skjutskicklighet, borde grundläggas så tidigt som möjligt. Vad övningarnas betydelse för speciellt hemvärdet beträffade, hade departementschefen hos vederbörande militära myndigheter förvissat sig om att en utbildning av denna art skulle vara att anse som en verklig tillgång för denna unga försvarsgren och verksamt bidra till dess utveckling och stärkande. Utbildningen vore ägnad att väcka ungdomens intresse för denna försvarsgren liksom även för landstormens ungdomsorganisation, skytte-rörelsen, lottarörelsen och annan likartad frivillig verksamhet och att utgöra en lämplig förberedelse för frivilliga insatser på dessa områden.

Men värdet av utbildningen låge dock — och detta gällde både den civila värntjänstutbildningen och de militärt betonade grenarna av denna utbildning — måhända framför allt på ett annat plan. Det moderna krigets våldsamma, totala karaktär medförde, att civilbefolkningen hänsynslösare än någonsin tidigare utsattes för krigets påfrestningar och risker. Den måste på många olika sätt aktivt deltaga i landets värnande. Man kunde i det moderna kriget bli nödsakad att låta ungdomen långt ned i åldersklasserna rycka in på de äldres platser och även i övrigt taga de unga i anspråk för samhällsliga uppgifter på ett sätt, som nu knappast kunde förutses. Det vore då välbetänkt, att samhället såge till att även dessa åldersklasser i så stor utsträckning som möjligt i tid erhöle åtminstone någon utbildning för de uppgifter, som kunde komma att åläggas dem. Redan nu förekomme sådan utbildning även inom skolan, ehuru den icke bedreves så systematiskt som fallet skulle bli vid ett genomförande av obligatorisk värntjänstutbildning. Såsom riksdagen i sin förutnämnda skrivelse påpekat, omfattades sådan utbildningsverksamhet för närvarande med ett betydande intresse av landets ungdom. Staten borde icke försumma att tillvarataga detta spontant framvuxna intresse och inrikta det så, att det på bästa sätt komme landets försvarsberedskap till godo. En likgiltig inställning från statens sida till denna fråga skulle icke vara till fördel för vår allmänna beredskap. Positiva åtgärder däremot vore ägnade att stärka denna beredskap och hos de unga framkalla och vidmakthålla känslan av individuellt och gemensamt ansvar för nationens tryggande.

Till det anförda borde fogas, att värntjänstutbildningen innehölle utbildningsmoment, som både gossar och flickor även under fredliga förhållanden borde göra sig förtrogna med och som det därför kunde vara befogat att på ett naturligt sätt anslöte sig till skolans arbetsprogram. Departementschefen ville i detta hänseende hänvisa till de metodiska anvisningar, som åtföljde de sakkunnigas förslag till värntjänstutbildning (se propositionen, sid. 29 ff.). Även om det närmast vore det allvarsfyllda tidsläget, som aktualiserat den föreliggande frågan, borde det sålunda å andra sidan icke för-glömmas, att skolans undervisningsplan vid en lämplig avvägning av de åtgärder, som nu borde komma i fråga, tillfördes ett delvis nytt innehåll, som i flera hänseenden kunde bli av bestående värde.

Departementschefen ville av dessa skäl i princip tillstyrka obligatoriskt införande av utbildning i värntjänst vid allmänna läroverk och därmed jämförliga läroanstalter i den utsträckning, som i det följande komme att när-

mare angivas. Redan i direktiven för de sakkunnigas arbete hade departementschefen framhållit såsom självfallet mest angeläget att för de högre klasserna organisera en utbildning i värtjänst. Denna uppfattning funne departementschefen sig efter den utredning, som nu kommit till stånd, kunna vidhålla. En huvudsynpunkt vore enligt departementschefens mening, att den egentliga värtjänstutbildningen borde i främsta rummet meddelas i sådana åldersklasser, där de bästa fysiska och psykiska förutsättningarna för ett gott utbildningsresultat kunde sägas föreligga.

Vid prövningen av frågan, i vilka klasser den obligatoriska skjututbildningen med hänsyn härtill lämpligen borde taga sin början, hade departementschefen i likhet med skolöverstyrelsen och det övervägande flertalet myndigheter och organisationer — härvid bortsåges från det mindretal yttranden, vari av principiella skäl all obligatorisk skjututbildning avstyrkts — kommit till den uppfattningen, att denna utbildning nu lämpligen borde påbörjas först vid 15-årsåldern, d. v. s. i de mot realskolans avslutningsklasser korresponderande åldersstadierna. Det syntes lämpligt, att samma åldersgräns valdes för annan värtjänstutbildning för manlig ungdom. Departementschefen erinrade, att minimiåldern för inträde i den statsunderstödda skytterörelsen och landstormens ungdomsorganisationer vore 14 år samt att för antagande till reservhemvärnsman fordrades en levnadsålder av 16 år. Då svårigheter att erhålla väl kvalificerade ledare för värtjänstutbildningen emellertid kunde tänkas till en början lägga hinder i vägen för anordnande av sådan utbildning vid realskolor och jämförliga läroanstalter, särskilt i landsorten, ville departementschefen göra det förbehållet, att sådan utbildning — för att icke dess syftemål skulle förfelas — borde komma till stånd endast där med hänsyn till ledarfrågan eller eljest så prövades lämpligen kunna ske. Påpekade kunde även, att undantag i fråga om vissa mindre realskolor kunde vara befogat av den anledningen, att elevantalet i högsta realskoleklassen vore för ringa för att utgöra ett tillräckligt underlag för en verksamhet av denna art. I dessa och liknande fall borde sålunda obligatorisk värtjänstutbildning icke förekomma.

Givet vore, att individuell befrielse, helt eller delvis, från deltagande i övningarna borde kunna lämnas när så prövades erforderligt.

Vad departementschefen sålunda förordat i fråga om obligatoriskt deltagande i värtjänstövningar för manlig ungdom avsåge för flickornas vidkommande deras deltagande i för dem lämpade värtjänstgrenar. Beträffande värdet av kvinnlig värtjänstutbildning syntes i stort sett råda enighet bland dem, som yttrat sig i ämnet.

Överbefälhavaren och chefen för armén hade uttalat önskemål om övervägande av frågan om värtjänstutbildning även för ungdom utanför de högre skolornas krets men på motsvarande åldersstadium. Detta spörsmål vore emellertid icke av natur att i detta sammanhang böra upptagas till prövning.

Även kunde framhållas, att önskemål på sina håll framställt om ändrad benämning av den utbildning, varom här vore fråga. Departementschefen medgäve gärna, att andra benämningar skulle kunna ifrågasättas, exempelvis beredskapsutbildning, men ansåge denna namnfråga icke vara av sådan betydelse, att anledning föreläge att på denna punkt ifrågasätta ändring i nu föreliggande förslag.

De sakkunnigas förslag om *värntjänstutbildningens anknytning till skolarbetet* hade på olika håll väckt gensagor. Ganska allmänt framhölles önskemålet, att friluftsverksamheten under läsåret måtte få i sina huvuddrag bibehålla den utformning, den nu hade. Vidare befarades att det egentliga skolarbetet kunde komma att i viss mån bli lidande vid ett genomförande av de sakkunnigas förslag. Stor vikt måste enligt departementschefens mening även läggas vid den från sakkunnigt håll uttalade tveksamheten rörande effektiviteten i en utbildning, som skulle utsträckas över ett stort antal över hela läsåret spridda dagar, samt vid önskemålen, att den väsentliga värntjänstutbildningen i stället måtte förläggas till en eller flera samlade perioder.

Samtliga de sålunda framkomna önskemålen syntes i tillräcklig grad hava blivit beaktade vid den överarbetning av sakkunnigförslaget, som vidtagits av skolöverstyrelsen och som utmynnat i förslag om den egentliga värntjänstutbildningens förläggande till en sexdagsperiod före höstterminens början. Enligt departementschefens mening tedde sig skolöverstyrelsens förslag ur olika synpunkter lämpligt och ändamålsenligt, varför departementschefen ansåge sig böra i huvudsak giva det sin anslutning.

I riksdagens förutnämnda uttalande liksom ock av de sakkunniga och i remissyttrandena hade framhållits såsom synnerligen betydelsefullt, att *ledningen* av värntjänstutbildningen lades i rätta händer. Ur denna synpunkt hade en viss tveksamhet gjort sig gällande gentemot de sakkunnigas förslag med hänsyn till den omfattning, verksamheten vid ett genomförande av detta förslag skulle få, och svårigheterna att till erforderligt antal anskaffa lämpliga ledare. Med den mera begränsade omfattning, värntjänstutbildningen enligt vad departementschefen förordat borde erhålla, syntes ur nu ifrågavarande synpunkt icke kunna anföras betänkligheter. Lämpliga ledare torde i icke ringa antal redan nu finnas bland lärarna — departementschefen erinrade om de ledarkurser, som sommaren 1940 genom statens försorg anordnats — eller kunde anskaffas genom anordnande av ytterligare ledarkurser på sätt i det följande föresloges. Då värntjänstutbildningen vidare skulle komma att inskränkas till i stort sett städer och andra större samhällen, syntes villiga och lämpliga ledare utan större svårigheter kunna erhållas även utanför lärarkårens krets. Vad beträffade vapenövningarna, finge det givetvis anses önskvärt, om för ändamålet kunde åtminstone i viss utsträckning disponeras kvalificerade fackmän. Departementschefen hade från vederbörligt håll förvissat sig om att möjligheterna att för ändamålet avdela militär personal underlättades, om vapenövningarna koncentrerades till en sammanhängande tidsperiod.

Departementschefen ville emellertid särskilt framhålla, att verksamheten borde igångsättas endast i den mån så vore lämpligt och möjligt med hänsyn till tillgången på ledare och materiel och först efter planmässiga förberedelser från vederbörande myndigheters sida. Departementschefen ville erinra bland annat om vad från de militära myndigheterna i detta hänseende yttrats och ville understryka, att vid de särskilda läroanstalterna den obligatoriska värntjänstutbildningen borde genomföras endast i den mån förutsättningarna för ett ändamålsenligt bedrivande av verksamheten enligt skolöverstyrelsens beprövande i varje särskilt fall befunnas föreligga.

Ett viktigt led i värntjänstutbildningen skulle enligt de sakkunnigas förslag utgöras av *lägerverksamhet*, i princip obligatorisk för all skolung-

dom. I remissyttrandena hade allmänt erkänts, att en utvidgning av den för närvarande av enskilda organisationer bedrivna lägerverksamheten vore synnerligen önskvärd; samtidigt hade man emellertid i stort sett enhälligt avstyrkt förslaget till den del detta avsåge att göra deltagandet obligatoriskt för elever vid vissa läroanstalter.

För egen del hade departementschefen på olika områden kunnat konstatera, att en lägerverksamhet av denna art, planlagd på det rätta sättet och bedriven under lämplig och erfaren ledning, kunde vara av den allra största betydelse som ett led i ungdomens fostran för samhälleliga uppgifter. Sätillvida vore departementschefen därför ense med de sakkunniga, att staten borde uppmuntra en verksamhet med detta syfte. Däremot kunde departementschefen icke följa de sakkunniga, då de föresloge, att lägervistelse borde bli obligatorisk för skolans barn. En oefftergivlig förutsättning för ett gott resultat av verksamheten vore att en erfaren ledarstab stode till förfogande. Lika säkert som att ett läger under god ledning gäve ett gott resultat och bleve till avsedd nytta, lika säkert vore, att ett läger, vars ledare icke vore uppgiften vuxna, vållade besvikelse och misstämning bland deltagarna, kunde framkalla en dålig i stället för god anda i lägret med alla de konsekvenser detta förde med sig och därför kunde bli till allvarlig skada. Departementschefen vore i likhet med många myndigheter icke övertygad om att möjligheter föreläge att inom rimlig tid anskaffa ett mot den av de sakkunniga förordade lägerorganisationen svarande antal ledare med den kompetens och lämplighet för denna uppgift, som måste fordras. Enligt departementschefens mening borde denna verksamhet i fortsättningen liksom hittills byggas på frivillighetens grund men däremot med hänsyn till dess betydelse för ungdomens fostran i ökad utsträckning understödjas av allmänna medel.

Departementschefen hade alltså endast i vissa hänseenden kunnat biträda de sakkunnigas förslag till värtjänstutbildning. Sådan utbildning borde enligt departementschefens förslag införlivas med skolans normala arbetsprogram endast försåvitt anginge gossar och flickor i de högre klasserna (i åldern 15 år och därutöver) och igångsättas successivt i den mån de förutsättningar föreläge, som av departementschefen angivits. Obligatoriska sommarläger kunde departementschefen icke förorda och ej heller övningar med militär anstrykning för folkskolans elever. Så begränsad, bleve verksamheten i stort sett av den omfattning, som av departementschefen angivits i direktiven för de sakkunniga.

d) Departementschefens förslag rörande värtjänstutbildning i folk- och småskolor.

I detta sammanhang torde en redogörelse böra lämnas för departementschefens förslag rörande värtjänstutbildning i folk- och småskolor.

Departementschefen framhåller, att han icke ansett sig kunna tillstyrka de sakkunnigas förslag om införande inom folk- och fortsättningskoleväsendet av de mera militärt betonade grenarna av den föreslagna värtjänstutbildningen. Departementschefen saknade sålunda anledning att här närmare beröra vad i detta hänseende anförts av de sakkunniga och i de

avgivna yttrandena. Till övervägande kvarstode emellertid de sakkunnigas förslag om införande av obligatoriska friluftsdagar inom folk- och fortsättningskoleväsendet. Ehuru detta spörsmål icke torde vara av natur att erfordra riksdagens medverkan, hade departementschefen likväl ansett sig böra lämna en kort redogörelse för innebörden i föreliggande förslag.

Framställningar om införande av obligatoriska friluftsdagar i folkskolan ha gjorts av *styrelsen för Sveriges folkskolläraryförbund* och *centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening*.

De sakkunniga hava i princip anslutit sig till de i dessa framställningar anförda synpunkterna men ansett friluftsovningarnas innehåll böra bestämmas i anslutning till förslaget om obligatorisk värntjänst även för folkskoleungdom.

De sakkunniga framhålla, att de lokala myndigheterna, vilka i första hand hade att fatta beslut om införande av friluftsdagar, över hela vårt land ådagalagt insikt om värdet av ungdomens fysiska fostran i skolans hägn. I reglementena för skoldistriktet förekomme nämligen allmänt föreskrifter om friluftsverksamhet. Antalet friluftsdagar varierade givetvis för olika distrikt men syntes i allmänhet vara bestämt för distrikt med 39 veckors lästid till högst 6, för en del dock upp till 8, samt för distrikt, där lästiden vore kortare, till högst 4. Även i reglementen för en del fortsättningskolor hade önskemål om friluftsverksamhet beaktats.

I de avgivna yttrandena har förslaget om obligatoriska friluftsdagar vunnit allmän anslutning.

Skolöverstyrelsen har anfört bland annat, att — i avvaktan på den revision av för folkskolan gällande undervisningsplan, varom förslag vore att vänta från 1940 års skolutredning — ordnandet av friluftsdagar i folkskolan borde provisoriskt kunna regleras redan innevarande år. Den definitiva utformningen av programmet för dessa friluftsdagar borde emellertid ske i samband med en revision av undervisningsplanen. Det syntes därför lämpligt, att denna fråga hänskötes till 1940 års skolutredning.

Om friluftsverksamheten skulle bli till verkligt gagn, borde den vara väl organiserad och erhålla en målmedveten inriktning. Den borde icke endast utgöra omväxling i det dagliga skolarbetet utan dessutom vara ett betydelsefullt led i ungdomens fysiska fostran, giva lärjungarna någon kännedom om och färdighet i samtliga inom skolan förekommande idrottsgrenar, utveckla lärjungarnas kamratkänsla och hjälpsamhet samt uppamma mod, rådighet och förmåga att uthärda strapatser. Friluftsdagarna syntes också, ehuru i begränsad omfattning, kunna användas till studieutflykter.

Överstyrelsen erinrade om sin principiella ståndpunkt, att vapenövningar icke borde förekomma i folkskolan. Överstyrelsen funne likväl vad de sakkunniga föreslagit i fråga om icke militärt betonade övningar beaktansvärt. Överstyrelsen ville för sin del ansluta sig till de sakkunnigas förslag, att utbildning under friluftsdagarna borde så vitt möjligt ske i följande grenar: smålekar, fri idrott, bollspel, idrottsliga lekar, trafikundervisning;

simning och livräddning; skidloppning och skridskoåkning; orientering; terränglek; lägerliv. Jämväl övningar i luft-, gas- och brandskydd, i målspaning, rapportering och ordonnanstjänst samt i olycksfallsvård syntes, där så ske kunde, böra anordnas. Flickorna borde därjämte erhålla utbildning i hem- och lägertjänst, hemsjukvård och eventuellt barnavård. En del av denna undervisning borde i vissa fall kunna förläggas till fortsättnings-skolan.

Överstyrelsen vore icke beredd att nu framlägga förslag om i vilka klasser var och en av dessa olika idrottsgrenar och beredskapsövningar skulle förekomma. Innan några detaljerade föreskrifter utfärdades, torde en viss erfarenhet böra inhämtas. De olika skolorna borde därför till att börja med hava frihet att pröva sig fram. Emellertid torde, som överstyrelsen redan framhållit, frågan om värtjänstutbildningens olika grenar böra prövas av 1940 års skolutredning och definitivt avgöras i samband med en revision av folkskolans undervisningsplan.

Överstyrelsen avstyrkte förslaget att genom en generell föreskrift ålägga skoldistriktet införa friluftsovningar i fortsättningsskolorna. Redan nu föreläge möjlighet för de distrikt, som så önskade, att under gymnastiklektioner anordna friluftsovningar av i huvudsak samma karaktär, som de sakkunniga avsett.

I anslutning till förevarande fråga ville överstyrelsen erinra om överstyrelsens utredning och förslag den 26 juli 1938 om införande av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål. Om i enlighet med överstyrelsens förslag undervisning i hushållsgöromål bleve obligatorisk för alla flickor i folk- eller fortsättningsskolor, skulle därmed det av de sakkunniga framlagda programmet för den kvinnliga värtjänsten i väsentliga punkter kunna förverkligas. Ur beredskapssynpunkt måste ett genomförande av överstyrelsens ifrågavarande förslag anses vara av större vikt än ett förverkligande av vad de sakkunniga föreslagit. Det vore därför av betydelse, att Kungl. Maj:t snarast täcktes upptaga till prövning vad överstyrelsen i nämnda utredning föreslagit.

Departementschefen har för egen del framhållit, att det från flera håll framkomna förslaget om införande av obligatoriska friluftsovningar inom folkskolan syntes förtjäna beaktande. Departementschefen delade i allt väsentligt den uppfattning i denna fråga, som framförts av skolöverstyrelsen, och hade för avsikt att framdeles underställa Kungl. Maj:t förslag i ämnet. På sätt överstyrelsen förordat, torde friluftsverksamheten sålunda till en början böra regleras provisoriskt i avvaktan på en mera definitiv utformning i samband med den pågående revisionen av folkskolans undervisningsplan. På av överstyrelsen anförda skäl torde i fortsättningsskolans kursplaner icke lämpligen böra för närvarande inrymmas obligatoriska friluftsovningar.

Skolöverstyrelsen hade i detta sammanhang erinrat om sitt för ett par år sedan framlagda förslag om införande av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål i folk- och fortsättningsskolor. Ehuru departementschefen tillfullo insåge önskvärdheten av att detta förslag snarast möjligt realiserades, vore han icke för närvarande beredd att upptaga denna fråga till definitivt övervägande.

e) Motioner.

Till stöd för avslagsyrkandet i *motionerna I: 204 och II: 273* har anförts:

Det förslag till värtjänstutbildning för skolungdom, som Kungl. Maj:t framlagt i proposition nr 178, kan näppeligen spela någon väsentlig roll för landets försvarskraft under det nu pågående kriget. Vårt undervisningsväsendes framtida utgestaltning är föremål för utredning, och även försvarsfrågan torde komma under omprövning efter kriget. Under dessa förhållanden synes såväl principiella som praktiska skäl tala för, att riksdagen bör uppskjuta sitt ståndpunktstagande i fråga om skolungdomens värtjänst, tills erfarenheterna av vad som nu sker i världen kunna sammanställas och den fortsatta internationella utvecklingen åtminstone i någon mån överblickas. Jämväl ekonomiska skäl tala för uppskov.

I *motionen II: 292*, vari jämväl yrkats avslag på ifrågavarande proposition, har anförts bland annat:

Till en början finge ifrågasättas lämpligheten av att framlägga förslag, som till sina verkningar innebära en återgång till tidigare, starkt kritiserade förhållanden. Man borde icke utnyttja konjunkturella lägen som orsak till åtgärder, vilka saknade stöd i det allmänna folkmedvetandet. Vad som från olika håll yttrats över värtjänstutbildningssakkunnigas förslag innebure tillräckliga bevis härför.

Åtskilliga ansåge måhända, att de principiella erinringarna icke vore tillräckliga för att motivera ett avslag på propositionen. Den syftade ju till ett stärkande av den s. k. värnkraften. Motionärerna vågade bestämt hävda, att en militarisering av ungdomen icke skapade en god samhälls- och medborgaranda. Propositionens väg vore därför inte den rätta. Ungdomen skulle i stället fostras till socialt levande, tänkande och kännande människor. Att lösa den uppgiften vore förvisso den bästa värtjänsten. Arbetet därmed fordrade inga nya organisationer. Vi hade dem redan, framförallt i våra många och stora ungdomsorganisationer. Mycket av den samhällsanda, plikttröhet och offervilja, som i dag präglade den svenska beredskapen, vore ett resultat av ungdomsorganisationernas fostringsarbete. Även för skolan och dess undervisning måste enahanda principer gälla. Av den anledningen bleve vad propositionen erbjöde något, som icke ledde till det önskade målet. Undervisningen måste få en social tyngd och till sitt innehåll vara betonad av förståelsen för det fria och folkstyrda Sverige. Tillåte den nuvarande ramen för undervisningen icke detta, ja, då borde det vara en uppgift för 1940 års skolkommitté att närmare undersöka och pröva den frågan. Utrymmet finge dock icke göras så stort, att det lämnade plats för militära moment i undervisningen.

På den fysiska fostrans område påginge en omfattande frivillig verksamhet. Svensk scoutrörelse omfattade över 50,000 ungdomar, vilka på olika sätt fostrades till fysisk spänst. Lagerliv, koloni- och sommarhemsverksamhet vore också åtgärder, som verkade i samma riktning. Ungdomar i skilda åldrar och från olika samhällsgrupper komme där samman, och verksamheten ökade årligen i omfattning. Ungdomen i våra skolor vore också föremål för fysisk fostran. Undervisningsplanen för rikets folk-skolor föreskreve, »att undervisningen i gymnastik med lek och idrott har till uppgift att genom lämpliga övningar befordra lärjungarnas sunda allsidiga kroppsutveckling och såmedelst befordra deras kraft, hälsa och lev-

nadsglädje». Huruvida s. k. idrottsdagar skulle införas även för dessa skolor torde 1940 års skolkommitté böra pröva. Ett införande av dem behövde i varje fall inte hava något med den s. k. värtjänsten att skaffa.

Vad den föreliggande propositionen främst syftade till, nämligen att för vissa årsklasser ungdomar skapa möjlighet till viss militär-teknisk utbildning, vore också det ordnat på frivillig väg. Tillgången till skjutbanor och förekomsten av en skytterörelse hade för övrigt redan år 1918 varit ett av skälen till att vapenövningarna utmönstrades från skolans arbetsordning. Om det varit fallet år 1918, så borde det vara det så mycket mer i våra dagar, då inte enbart skytterörelsen utan jämväl landstormens ungdomsrörelse och hemvärdet stode öppna för den ungdom varom propositionen talade. Just det förhållandet syntes mer än annat tala för ett avslag på den föreliggande propositionen.

Till stöd för det i *motionen II: 278* gjorda yrkandet har anförts bland annat:

Det föreliggande förslaget är starkt begränsat med hänsyn till de sakkunnigas förslag, och det kan ifrågasättas, om det står i någon proportion till det angivna syftet och tidslägets krav på omedelbara beredskapsåtgärder även i detta avseende. De svårigheter, som mött för ett realiserande av de sakkunnigas förslag i vidare omfattning, ge förklaringen härtill. Departementschefen har emellertid ansett att åtminstone något borde göras omedelbart som ett första steg. Förslaget torde sålunda kunna betraktas som ett experiment.

Men även från denna utgångspunkt kan man ställa sig frågande inför förslaget. Från allmän beredskapssynpunkt får det värde blott för en liten del av vår ungdom, och som experiment blir det knappast utslagsgivande och vägledande för folkskolans och landsbygdens ungdom. Rent psykologiskt sett kan det också ifrågasättas, om det är lämpligt och lyckligt att början göres på ett sätt som begränsar värdtjänstutbildningen till läroverksungdomen. Skall något göras på detta område, även om det gäller ett första steg och ett experiment, bör det åtminstone principiellt syfta till att gälla *hela* vår ungdom.

Om man emellertid för närvarande anser det inte vara möjligt att genomföra en obligatorisk utbildning för all skolungdom, synes det mig som om alternativet för omedelbara, begränsade åtgärder, i stället för att avse några dagars obligatorisk utbildning för en liten grupp av ungdomen, borde syfta till att efter den *frivilliga linjen söka att komma i kontakt med bredast möjliga lager av den svenska ungdomen*.

Med de medel, som kunna ställas till förfogande, kan man på denna väg säkerligen nå fruktbarare och effektivare omedelbara resultat för vår ungdoms beredskap än om de användas för några dagars undervisning för en liten grupp av ungdomen.

Hur en sådan värdtjänstutbildning av ungdomen byggd på frivillig grund kan stödjas av statsmakterna bör det ankomma på Kungl. Maj:t att ange grundlinjerna med vägledning av de synpunkter, som framkommit under utredningen och i diskussionen omkring de sakkunnigas förslag. Här kunna endast anföras några allmänna synpunkter i denna diskussion.

Ledningen och kontrollen över verksamheten bör ligga i skolmyndighetersnas hand. De lokala skolmyndigheterna böra ha full frihet att ordna utbildningen med hänsyn till de olika skiftande förutsättningarna i olika

orter, tillgången på lämpliga ledare och instruktörer o. s. v. Samarbete bör sökas med ideella föreningar och ungdomsorganisationer.

En form för ungdomens utbildning i det syfte det här gäller, som från alla håll uppskattas och vitsordas, är lägerverksamheten, i den mån den får en god och sakkunnig ledning. Till propositionens förslag om statligt stöd till denna verksamhet ber jag därför att få ansluta mig. I flera yttranden till sakkunnigeförslaget framhålles, att lägerverksamheten bör avse endast ungdom från städerna och de större samhällena. Då denna verksamhet synes omfattas med ett mycket stort intresse även av landsbygdens ungdom förefaller det rimligt att någon principiell gränslinje ej här uppdrages, även om det måste beaktas att lägerverksamheten har den största betydelsen för städernas ungdom.

När det gäller de ämnen utbildningen bör omfatta torde det bästa resultatet kunna nås genom koncentration omkring de viktigaste grundläggande uppgifterna i stället för att splittra verksamheten på allt för många områden. Det kan ifrågasättas om ej den beredskapsutbildning som står under skolans ledning bör begränsas till den rent civila värtjänsten och den militära överlämnas till de speciella organisationerna på detta område, skytteföreningarna, hemvärnet och dess ungdomsorganisationer. Samarbete med dessa organisationer bör äga rum och de lämpligaste övergångsformerna utexperimenteras på frivillig grund. Om utbildningen av den ungdom det här gäller huvudsakligen koncentrerade sig på lägerverksamhet och vad därtill hör av fysisk fostran och utbildning, olycksfallsvård, luft- och gas-skydd, rapport- och kurirtjänst, orientering, brandskydd och sådant, ger detta ett alldeles tillräckligt program, men, kan man tillägga, ett program som, om man på allvar söker förverkliga detsamma, dock, vilket de militära myndigheterna framhålla, har sin stora grundläggande betydelse för den militära utbildningen, såväl som det ingår som ett viktigt led i den civila beredskapen och ungdomens allmänna fostran. Vad det särskilt gäller landsbygden skulle jag vilja understryka nyttan av att ungdomen får övning och utbildning i orientering, rapport- och patrulltjänst och därmed förbundna övningar i skogsbrandskydd.

När det gäller det rent ideella innehållet i en dylik verksamhet, bör det framhållas, att den ej bör ge rum åt någon militaristisk romantik och nationalistiska stämningar. Det bör väsentligen inriktas på tvenne ting, dels fostran till samhällsanda och dels till förståelsen och kärleken till naturen. Det bör göras klart för ungdomen att vad beredskapen gäller är försvaret för Sveriges frihet och fred, värnet av dess tusenåriga rättskultur.

Övningarna ute i naturen böra också ledas i den andan, att ungdomen fostras till att i naturen se något annat och mer än en terräng för träning till fysiska topprestationer. Den bör också samtidigt med den fysiska träningen få sina sinnen vakna för en djupare upplevelse av och inlevelse i naturen.

I *motionen II: 293* anföres i huvudsak följande:

Till en början torde böra uppmärksammas, att departementschefen uttalar, att 'enligt de sakkunnigas förslag skulle *grunden* till denna speciella värtjänstutbildning läggas genom en systematiskt bedriven fysisk fostran. — Den obligatoriskt förekommande friluftsverksamheten kunde betraktas som grundläggande för all värtjänstutbildning.' Under förutsättning, att departementschefen — som det vill synas — delat denna de sakkunnigas

uppfattning, framstår det, som i propositionen med ett gemensamt namn benämnts värntjänstutbildning, såsom två ganska bestämt artskilda utbildningsmoment: ett tidigare med systematisk fysisk fostran, och ett senare, där denna vid en viss tidpunkt övergår i eller utbygges med värntjänstutbildning. Departementschefen understryker också, att det är en huvudsynpunkt, att den egentliga värntjänstutbildningen bör i främsta rummet meddelas i sådana åldersklasser, där de bästa fysiska och psykiska förutsättningarna för ett gott resultat föreligga. Emellertid upptages i propositionen endast följdmomentet, värntjänstutbildningen, till utförlig behandling, medan de förberedande åtgärderna, friluftsk- och idrottsdagarna, bliva mycket knapphändigt berörda.

Värntjänstförslaget kan näppeligen få någon mera betydande omedelbar effekt för landets försvarsberedskap, men det innesluter helt visst värdefulla möjligheter att även under fredliga förhållanden främja ungdomens fysiska och psykiska möjligheter och kan i flera hänseenden bli av för framtiden bestående värde. Men från denna utgångspunkt kan det icke vara önskvärdt, att värntjänstutbildningen bygges upp som en kristidsprodukt utan att samtidigt få direkt samband med en föregående systematisk fysisk fostran.

Med hänsyn till den meningen, att värntjänstutbildningen bör bygga på en systematisk fysisk fostran i de lägre åldrarna, hade det varit betydelsefullt, om departementschefen redan i nu föreliggande proposition angivit som sin avsikt att i *samband* med införandet av värntjänstutbildning införa obligatoriska friluftsk- och idrottsdagar i folkskolan. Departementschefen har visserligen utsagt, att förslaget om friluftsovningar i folkskolan förtjänar beaktande och att han har för avsikt att *framdeles* underställa Kungl. Maj:t förslag i ärendet, men frågan om friluftsk- och idrottsdagarna för ungdom under 15 år har fått ett så vagt uttryck och en så undanskjuten behandling, att den framstår som mindre betydelsefull i förhållande till frågan om den egentliga värntjänstutbildningen. Enligt många mening är förhållandet alldeles tvärtom. Det torde därför icke vara utan betydelse, att riksdagen uttalar en bestämd önskan om införande av obligatoriska friluftsk- och idrottsdagar i folkskolan, reglerade i enlighet med en plan, som står i huvudsaklig överensstämmelse med de sakkunnigas förslag.

Departementschefen har för närvarande avvisat förslaget om införande av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål i folk- och fortsättningskolor. Det torde emellertid icke råda någon tvekan därom, att en sådan anordning icke endast skulle vara av betydelse för vårt folks värnkraft utan ock med tillfredsställelse mottagas av en ganska enhällig folkopinion. Den torftiga kosten i många svenska hushåll är ofta mera betingad av bristande kunnighet i födans tillagning än bristen på födoämnen. Enligt vår mening torde den allmänna fortsättningsskolan kunna för flickor, som genomgått sjuårig folkskola, lämpligen ersättas med en motsvarande kurs i enbart hushållsgöromål.

Med stor tillfredsställelse kan konstateras, att departementschefen vägrat tillmötesgå önskemålen om obligatorisk lägstjänst och om skjutövningar i folkskolan och realskolans lägre klasser. Beträffande skjutövningarna torde det emellertid kunna ifrågasättas, om inte till och med 15-årsåldern är för låg. Ur många synpunkter kan det diskuteras, om skjutningar överhuvudtaget skola ifrågakomma. Med hänsyn dels till riksdagens skrivelse år 1940

och dels till det förhållandet, att särskild värtjänstutbildning utan skjutövningar väl knappast kan ha någon betydelse, skall den sista frågan lämnas därhän i detta sammanhang. Om därför skjutövningar skola ifrågakomma, synes av flera skäl 16-årsåldern vara att föredraga. Flera av de hörda myndigheterna ha klart utsagt, att vapenövning ej bör förekomma bland minderåriga, och även om dessa myndigheter i en del fall stannat vid 15 år som åldersgräns, vill det av deras argumentering synas, som om de föredragit en något högre åldersgräns. Svensk socialvårdslagstiftning har som regel angivit ungdom under 16 år såsom minderårig. Dessutom har chefen för armén i ett annat sammanhang aktualiserat denna åldersfråga. I sitt remissyttrande har han nämligen ifrågasatt, om icke ungdom i åldern 16—20 år och som efter slutad skolgång i folk- och fortsättningsskola uppsöges av förvärvslivet, lämpligen borde bliva föremål för någon form av värtjänstutbildning. Skulle denna tanke vinna fast form, vore det sannolikt riktigtast att redan från början fastslå, att vapenövningar som regel icke skola taga sin början före 16-årsåldern. Därvid borde föreskrivas, att vapenövningar icke finge förekomma ens i sista klassen på realskolestadiet utan endast i gymnasiets olika klasser.

I den offentliga diskussionen ha framförts betänkligheter emot en anordning, som skulle medföra, att en viss relativt liten grupp skolgång skulle få en utbildning av värtjänstutbildningens karaktär, medan den ojämförligt större delen av svensk ungdom skulle ställas utanför. En del ha velat göra gällande, att en sådan anordning skulle återinföra bestämda klass- och gruppgränser; andra åter ha menat, att det skulle innebära en viss fara att i vapenbruk endast utbilda den del av svensk ungdom, som genom sina studier och kanske sin miljö står mer eller mindre främmande för det stora flertalets uppfattning. Det torde vara tvivelaktigt, om sådana skäl kunna anses vara bärande. Men avser man att genom värtjänstutbildning stärka vårt lands värnkraft torde det icke vara möjligt att förbigå den del av den svenska ungdomen, som genom sin storlek är den ur beredskapssynpunkt viktigaste. Detta spörsmål förutsätter emellertid, som chefen för armén påpekat, en särskild utredning. Särskild svårighet torde det komma att medföra att utan skada för vederbörandes förvärvsarbete inordna denna ungdom i värtjänstutbildningen. Med stor sannolikhet torde denna därför böra begränsas till vissa avgränsade uppgifter, som kanske kunna lösas inom befintliga ungdomsorganisationer, hemvärdet och den frivilliga skytterörelsen. Under alla förhållanden bör en sådan utbildning vara *frivillig*.

Utskottet.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår innebär Kungl. Maj:ts föreliggande förslag i princip införande av obligatorisk värtjänstutbildning i mera kvalificerad form efter vissa närmare angivna riktlinjer vid de allmänna läroverken och därmed jämförliga läroanstalter. Denna utbildning skulle enligt departementschefens förslag införlivas med skolans normala arbetsprogram endast för så vitt angår gossar och flickor i de högre klasserna (i åldern 15 år och däröver) och igångsättas successivt i den mån förutsättningarna för ett ändamålsenligt bedrivande av verksamheten enligt skolöverstyrelsens beprövande i varje särskilt fall föreligga. Den mera militärt betonade värtjänstutbildningen föreslår departementschefen förlagd

till en sammanhängande period före höstterminens början. Den nuvarande obligatoriska friluftsverksamheten skulle i princip lämnas obeskuren, dock att friluftsovningarnas program skulle i lämplig omfattning kompletteras med sådana övningar, som ingå i den speciella värtjänstutbildningen, såsom luft-, brand- och gasskydd samt annan beredskapstjänst. Det enligt Kungl. Maj:ts beslut den 24 maj 1940 gällande medgivandet att i lämplig utsträckning använda idrottsdagar till skjututbildning borde enligt departementschefens förslag kvarstå, varigenom möjliggjordes vidmakthållande av de färdigheter, som förvärvats under den samlade utbildningsperioden. Departementschefen har ställt sig avvisande till det av värtjänstutbildningssakkunniga framförda förslaget om införande av obligatoriska sommarläger och ansett denna verksamhet i fortsättningen liksom hittills böra byggas på frivillighetens grund. Vidare har departementschefen icke ansett sig kunna förorda övningar med militär anstrykning för folkskolans elever. Frågan om införande av obligatoriska friluftsovningar inom folkskolan har departementschefen ansett förtjäna beaktande och i allt väsentligt anslutit sig till den uppfattning beträffande detta spörsmål, som framförts av skolöverstyrelsen. Departementschefen har förklarat sig hava för avsikt att framdeles underställa Kungl. Maj:t förslag i ämnet. Till en början torde — framhåller departementschefen — denna friluftsverksamhet, på sätt skolöverstyrelsen förordat, böra regleras provisoriskt i avvaktan på en mera definitiv utformning i samband med den inom 1940 års skolutredning pågående revisionen av folkskolans undervisningsplan. Överstyrelsen har framhållit, att denna fråga borde provisoriskt kunna ordnas under innevarande år.

I de ovannämnda motionerna I: 204 och II: 273 samt II: 292 har yrkats, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts föreliggande proposition angående värtjänstutbildning för skolungdom. I motionen II: 278 har föreslagits, att värtjänstutbildningen skulle helt läggas på frivillig grund efter av Kungl. Maj:t angivna riktlinjer. Slutligen har i motionen II: 293 hemställts, att riksdagen måtte besluta dels att värtjänstutbildningen för manlig ungdom skulle taga sin början först vid 16-årsåldern och i läroverken förläggas endast till gymnasiets elevklasser, dels ock att i skrivelse till Kungl. Maj:t ej mindre uttala sig för införande av obligatoriska friluft- och idrottsdagar vid folk- och småskolor, än även anhålla om utredning beträffande anordnande av frivillig värtjänstutbildning för den ungdom i 16—20 års-åldern, som efter slutad skolgång i folkskola icke på annat sätt bereddes möjlighet till sådan utbildning.

I sin skrivelse nr 264 framhöll — såsom i det föregående erinrats — 1940 års lagtima riksdag, att den utbildningsverksamhet, varom här vore fråga, omfattades med ett betydande intresse av landets ungdom. Det år, som gått sedan riksdagen gjorde detta uttalande, torde icke hava jävat att så alltjämt är förhållandet. Utskottet är ense med departementschefen om

att staten icke borde försumma att tillvarataga detta spontant framvuxna intresse från ungdomens sida och inrikta det så, att det på bästa sätt kommer landets försvarsberedskap till godo. De skäl, som i motionerna I: 204 och II: 273 samt II: 292 framförts för ett avslag å Kungl Maj:ts här ifrågasvarande förslag, kan utskottet icke finna bärande och ställer sig alltså avisande till motionerna i fråga. Det moderna kriget med dess totala karaktär, vilket innebär nödvändigheten av civilbefolkningens aktiva medverkan i landets försvar, medför, att ungdomen, långt ned i åldersklasserna, direkt måste tagas i anspråk för olika samhällliga uppgifter. En utbildning, som tager sikte härpå, måste — så vitt utskottet kan finna — icke blott bliva till fördel för vår allmänna beredskap, utan även, såsom departementschefen framhållit, bliva ägnad att hos de unga framkalla och vidmakthålla känslan av individuellt och gemensamt ansvar för nationens trygghet. Vederbörande militära myndigheter hava också vitsordat betydelsen av att värntjänstövningar komma till stånd såsom en förberedelse till värnplikstjänstgöringen och tjänstgöring i hemvärnet. Utskottet finner därför liksom departementschefen befogat att värntjänstutbildning i viss utsträckning upptages på skolväsendets program. Det måste enligt utskottets mening ur olika synpunkter vara angeläget, att den uppväxande ungdomen i tid bibringas uppfattning om nödvändigheten av dess medverkan till försvaret för vårt nationella oberoende och vår medborgerliga frihet.

De sakkunniga hava ansett, att grunden för värntjänstutbildningen skulle läggas genom en systematiskt bedriven fysisk fostran. Liksom departementschefen delar även utskottet denna mening. Det är emellertid då angeläget att all ungdom i lämpliga åldrar blir delaktig av dylik fostran, således också folkskolans elever. Lika viktigt är, att ungdomen i skolåldern i största möjliga utsträckning erhåller utbildning i de speciella värntjänstgrenar, som ansetts böra upptagas på de allmänna läroverkens och därmed jämförliga skolors schema för friluftsdagarna, alltså luft-, gas- och brandskydd för både manliga och kvinnliga lärjungar, hemtjänst och hemsjukvård för kvinnliga lärjungar samt målspaning, rapportering och ordonnanstjänst för samtliga lärjungar. Dylika övningar äro grundläggande och böra i möjligaste mån förekomma i alla skolor. Införande av friluftsdagar även i folkskolorna enligt i stort sett samma program som gäller och kan komma att gälla för läroverken anser utskottet därför vara av största betydelse. Utskottet ansluter sig alltså till den mening, som i detta hänseende framförts i motionen II: 293. Denna fråga synes, såsom skolöverstyrelsen framhållit, kunna provisoriskt ordnas redan under nästa läsår. Utskottet utgår ifrån att så kommer att bliva förhållandet och vill betona vikten av att vid dessa friluftsovningar särskilt beaktas följande grenar: simning, livräddning, skidloppning, skridskoåkning och orientering. Flickorna torde dessutom framför allt böra utbildas i hemsjukvård. Jämväl övningar i luft-, gas- och brandskydd, ordonnanstjänst och olycksfallsvård m. m. dyl. synas så

vitt möjligt böra anordnas. För landsbygdens del torde det ur beredskaps-synpunkt vara särskilt betydelsefullt att ungdomen utbildas för biträde vid bekämpande av skogsbränder. En del av den ifrågasatta utbildningen torde såsom skolöverstyrelsen ifrågasatt i vissa fall kunna förläggas till fortsättningskolan.

Utskottet vill även framhålla, att utskottet skulle anse det värdefullt, om vissa övningar av ovan angivet slag kunde göras gemensamma för läroverks- och folkskoleungdom.

Vad beträffar de mera kvalificerade värtjänstövningarna, vilka skulle äga rum i läroverkens och därmed jämförliga läroanstalters högre klasser under en samlad tid före höstterminens början, är utskottet ense med departementschefen om lämpligheten av en dylik anordning samt att övningarna böra omfatta de åldersstadier, departementschefen ifrågasatt. Utskottet kan alltså icke biträda det i motionen II: 293 framställda yrkandet om begränsning av den egentliga värtjänstutbildningen till ungdom över 16 år.

Av vad sålunda anförts följer, att utskottet icke heller kunnat tillstyrka förslaget i motionen II: 278, att den ifrågasatta utbildningen skulle bygga helt på frivillighetens grund. Givetvis bör dock såsom departementschefen framhållit individuell befrielse, helt eller delvis, från deltagande i övningarna kunna lämnas, när så prövas erforderligt.

Den lösning av frågan om anordnande av en kvalificerad värtjänstutbildning, som innefattas i förslaget om obligatoriska samlade övningar för lärjungar i de högre klasserna av läroverken m. fl. skolformer, har emellertid endast begränsad räckvidd. Större delen av landets ungdom skulle icke bli i tillfälle att erhålla denna utbildning, nämligen den ungdom som efter genomgången folkskola direkt övergår till förvärvsarbete. Då dylika övningar äro av betydelse för vår allmänna försvarsberedskap, är det önskvärt att bereda även annan ungdom än den, som på här ifrågavarande åldersstadium åtnjuter fortsatt skolundervisning, tillfälle att deltaga i värtjänstövningar. Chefen för armén har för sin del framhållit, att sistnämnda kategori manlig ungdom vore den ur militär synpunkt viktigaste, varför en utredning beträffande värtjänstutbildning för denna ungdom, som i utbildningshänseende jämställde densamma med skolungdom, borde utan omgång vidtagas. Arméchefen har antytt, att en lösning av frågan kunde vinnas genom en anknytning till hemvärnet. Andra anordningar kunna möjligen också ifrågakomma. Under åberopande av vad sålunda anförts anser utskottet sig böra förordna, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt verkställande av utredning rörande anordnande av dylik utbildning samt, sedan utredningens resultat föreligger, för riksdagen framlägga förslag i ämnet. I avvaktan på att denna fråga vinner sin slutliga lösning torde försöksvis de blivande värtjänstövningarna vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter — i mån av utrymme — kunna hållas öppna även för ungdom i åldern 15—20 år, som genomgått folkskola och

icke på annat sätt beredes möjlighet till dylik utbildning och som anmäler sig till frivilligt deltagande i övningarna. Det synes böra ankomma på Kungl. Maj:t att — efter närmare prövning av samtliga på frågan inverkan omständigheter — vidtaga de åtgärder som för vinnande av nämnda syfte kunna befinnas möjliga och lämpliga.

Med vad utskottet sålunda anfört torde motionen II: 293 — så vitt nu är i fråga — få anses besvarad.

Utskottet ansluter sig till departementschefens uppfattning, att den obligatoriska värntjänstutbildningen vid de särskilda läroanstalterna bör genomföras endast i den mån förutsättningarna för ett ändamålsenligt bedrivande av densamma enligt skolöverstyrelsens beprövande i varje särskilt fall befinnas föreligga.

I fråga om lägerverksamhet anser utskottet i likhet med departementschefen, att denna liksom hittills bör bygga på frivillighetens grund och i ökad utsträckning understödjas av allmänna medel. Såsom i motionen II: 278 framhålles, omfattas sådan verksamhet med mycket stort intresse icke blott av städernas utan även av landsbygdens ungdom, varför någon gränslinje mellan stad och landsbygd icke synes böra uppdragas, då det gäller frågan om understöd till dylik lägerverksamhet.

Vad departementschefen i övrigt i detta sammanhang anfört och föreslagit har icke givit utskottet anledning till erinran eller uttalande.

III. Värntjänstutbildningens närmare utformning.

a. Allmänna läroverk och högre kommunala skolor.

De sakkunniga hava förordat, att värntjänstutbildningen **a n k n y t e s** till **f r i l u f t s v e r k s a m h e t e n**.

De sakkunniga hava ansett sig beträffande friluftsdagarna vid de allmänna läroverken och liknande undervisningsanstalter böra uttala, att dessa dagar i så måtto uppfyllt förväntningarna, att de givit omväxling i det dagliga skolarbetet, att de flestades givit kontakt med livet utanför skolan och att de givit lärjungarna en del ökade kunskaper och färdigheter, men att deras program på grund av bristfällig organisation och brist på kompetenta ledare på många håll varit för lösliga. I detta hänseende måste en ändring ske. Utan tvivel kunde en väl organiserad och skickligt ledd utbildning i vederbörande friluftsgrenar i förening med gymnastikundervisningen bilda grundstommen till en ungdomens försvarsberedskap. Till denna utbildning ansågo de sakkunniga redan av detta skäl, att värntjänstutbildningen i första hand borde anknytas.

Till de i friluftsverksamheten ingående grenarna, vilka för att värntjänstutbildningen skulle kunna fylla sitt syfte måste erhålla ett delvis annat innehåll, borde komma utbildning i luft-, gas- och brandskydd, målspaning, rapportering och ordonnanstjänst samt olycksfallsvård. Vidare borde värntjänstutbildningen omfatta för de manliga eleverna handgranatkastning,

skjutning, vapenkännedom och vapenvård samt för de kvinnliga eleverna hem- och lägertjänst, hemsjukvård och barnavård.

Beträffande tiden för värntjänstutbildningen förklara de sakkunniga, att utbildningstiden borde kunna begränsas till 15 dagar. I anslutning härtill föreslå de sakkunniga, att i stället för nuvarande bestämmelser om friluftsdagar för läroverk och liknande läroanstalter måtte införas bestämmelser av innehåll, att vid dessa skolor skulle finnas *minst 15 friluft- och värntjänstdagar per läsår*, vilket innebure en ökning med 3. Ökningen skulle vinnas genom förlängning av läsåret.

Skolöverstyrelsen har föreslagit, att den egentliga värntjänstutbildningen koncentreras till en sexdagsperiod före höstterminens början.

Det vore en mycket enhällig uppfattning bland fackmän, som representerade skjututbildning, att för dennas effektivitet en samlad övningstid, ofta beräknad till omkring 6 heldagar eller 12 halvdagar i följd, vore vida att föredraga framför de sakkunnigas förslag.

Men härtill komme, att en sådan anordning utan tvivel vore fördelaktigast även från organisatorisk synpunkt och med hänsyn till det övriga skolarbetet. Om på detta sätt ett antal särskilt för den egentliga värntjänstutbildningen avsedda dagar samlades vid höstterminens början, när lärjungarna komme utvilade tillbaka till skolan, så bortföle den av många uttalade farhågan, att de hittillsvarande idrottsdagarnas ursprungliga och egentliga uppgift skulle gå förlorad, då de ofta krävande värntjänstövningarnas innehåll överflyttades till dem.

Därtill komme yttermera, att dessa många över läsåret utströdda dagar skulle onödigt splittra skolarbetet, vilket så långt som möjligt borde skyddas.

Vidare vore det obestridligt, att det åtminstone ännu så länge vore otillräckligt sörjt för ledare av värntjänstövningarna, såvitt de skulle ligga inströdda i skolarbetet, så att ett planmässigt anlåtande av fackkunniga krafter utanför skolan bleve försvårat eller omöjliggjort. Ja, ej ens skolans egna krafter skulle kunna vid en sådan spridd anordning effektivt tillvaratagas.

Efter att hava övervägt olika anordningar för anknytningen till skolarbetet av denna sexdagsperiod hade överstyrelsen stannat för följande tillvägagångssätt:

Som bekant hade de allmänna läroverken och de kommunala mellan-skolorna 266 dagar (38 veckors) undervisningstid under läsåret. Men dessa 38 veckor föreginges av en vecka, för vilken även avlöning utginge till samtliga lärare och som i behövlig utsträckning skulle användas till inträdes- och flyttningsprövningar. Denna veckas sex arbetsdagar kunde nu användas till den egentliga värntjänstutbildningen. I den mån till ledare vid dessa egentliga värntjänstövningar användes instruktörer utanför lärarnas led, såsom, enligt överstyrelsens mening med fog, påyrkats av en ansenlig mängd vittnesgilla bedömare, uppstode ingen friktion alls med det skolarbete, som då bedreves, d. v. s. prövningarna, utom att de lärjungar, som deltog i dessa, i behövlig grad finge permitteras.

Vid de kommunala flickskolorna, där ingen särskild vecka vore anslagen till prövningar, torde för dessa övningar kunna tagas i anspråk dels de dagar, som nu användes till prövningarna jämte uppropsdagen, tillsammans om-

kring fyra dagar, dels två av de vanliga idrottsdagarna. Liknande anordning torde bli erforderlig vid vissa högre folkskolor.

Vid läroverken funnes åtskilliga lärare, som ägde sådan utbildning och sådant intresse för värtjänstutbildningen, att de borde ifrågakomma som ledare. Det torde i viss utsträckning icke vara oöverkomligt att överflytta dessas befattning med provningarna på kamrater. Övningslärarna, alltså exempelvis gymnastiklärarna och lärarinnorna i slöjd och hushållsgöromål, vore i alla händelser då, ehuru avlönade, fria från undervisning och kunde alltså stå till disposition, fastän billigheten syntes kräva viss gottgörelse för deras genom värtjänstarbetet ökade arbetsprestationer.

Till ledare utom nyss avsedda lärare borde givetvis för pojkmans övningar — huvudsakligen skjutövningar och därmed sammanhängande moment — i första hand anlitas militära instruktörer. Men då under nuvarande förhållanden risk torde föreligga för att icke tillräckligt många sådana kunde undvaras för militära behov, borde vidare lämpliga hemvärns- och landstormsmän kunna tagas i anspråk. En särskild kategori, som här, såvitt möjligt, borde ihåggas, utgjordes av läraraspiranter och unga lärare utan anställning men med tillräcklig militär utbildning.

För ledningen av flickornas övningar borde ifrågakomma, utom gymnastiklärarinnor, lämpliga instruktörer med god utbildning för sjukvård, respektive barnavård o. s. v.

En sådan norm för utväljande av ledare för den egentliga värtjänstutbildningen syntes överstyrelsen stå i god överensstämmelse med riksdagens och departementschefens uttalade förutsättning: att utbildningen skulle handledas på ett omdömesgillt sätt och under sådan statlig kontroll, att den fyllde en verklig uppgift i den allmänna försvarsberedskapen.

Det borde åligga rektor att i god tid, exempelvis om möjligt före den 1 juni varje år, inkomma till skolöverstyrelsen med uppgift på det beräknade antalet ledare jämte förslag till sådana. På huvudledaren, alltså i normala fall gymnastikläraren, borde det ankomma att utarbeta detaljerat program för övningarna och minst en månad före övningarnas början underställa rektor detsamma.

I anslutning till sin uppfattning angående lämpligt åldersstadium för den egentliga värtjänstutbildningen föreslog överstyrelsen, att denna skulle beröra allenast gymnasiernas och högsta realskoleklassens lärjungar. Då emellertid, särskilt i mindre, fristående realskolor och motsvarande skolformer, antalet lärjungar i högsta klassen ofta vore mycket litet, syntes hinder ej böra möta för att lärjungar ur näst högsta klassen, vilka ägde därför lämpad utveckling, finge frivilligt utfylla sådana små lärjungegrupper.

Sedan Kungl. Maj:t fastställt de allmänna grunderna för värtjänstutbildningens ordnande, syntes det lämpligen böra anförtros åt skolöverstyrelsen att låta utarbeta provisoriska riktlinjer för verksamhetens bedrivande, åtföljda av exempel på planläggning av övningarna. Åt 1940 års skolutredning torde böra överlämnas att med stöd av vunnen erfarenhet överväga en mera definitiv utgestaltning av värtjänstutbildningens och idrottsdagarnas program.

Departementschefen har uttalat sin anslutning till skolöverstyrelsens förslag rörande värtjänstutbildningens förläggande till en samlad period omedelbart före höstterminens början.

Vad överstyrelsen anfört syntes visa, att en dylik anordning rent organisatoriskt vore till fördel och låte sig genomföra utan nämnvärda olägenheter. De lärare, som lämpade sig såsom ledare, syntes sålunda utan större tekniska svårigheter kunna stå till förfogande för utbildningsverksamheten. Såsom av det föregående framginge, torde det vid en sådan planläggning av verksamheten även vara lättare att erhålla militära instruktörer i den mån sådana befundes böra tagas i anspråk.

Mot detaljerna i överstyrelsens förslag torde i huvudsak intet vara att erinra. Det borde framhållas, att utbildningsperioden vid de kommunala flickskolorna och vissa högre folkskolor av skäl, som skolöverstyrelsen anfört, torde böra inskränkas till fyra dagar. För att värtjänstutbildningen skulle bli likvärdig för dessa skolors del, borde dock två av de obligatoriska friluftsdagarna ägnas åt värtjänstutbildning, varvid borde tillses, att såvitt möjligt endast utomhusövningar förekomme.

Beträffande de olika utbildningsgrenar, som borde ingå i värtjänstutbildningen, hade skolöverstyrelsen i stort sett icke framställt några erinringar mot de sakkunnigas förslag. Även departementschefen ansåge sig kunna i huvudsak förorda det program, som av överstyrelsen föreslagits. Emellertid ville departementschefen framhålla vikten av att värtjänstutbildningen så långt ske kunde inriktades på individuell handledning av eleverna, så att dessa på effektivaste sätt erhöles de kunskaper och färdigheter, som med utbildningen åsyftades. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att med beaktande av vad sålunda anförts fastställa allmänna grunder för värtjänstutbildningens ordnande, varefter det borde ankomma på skolöverstyrelsen att i samråd med vederbörande fackmyndigheter utarbeta riktlinjer för verksamhetens bedrivande.

Vårtjänstutbildningens utformning enligt de grunder, som sålunda av departementschefen förordats, finge givetvis i viss mån försökskaraktär. Jämknings i programmet borde vidtagas i den mån erfarenheter vunnes eller ändrade förhållanden därtill föranledde.

En av de kvinnliga ämnesgrenar, som enligt de sakkunnigas förslag skulle ingå i värtjänstutbildningen, nämligen barnavård, hade tilldragit sig ett särskilt intresse i vissa remissyttranden. De sakkunniga hade tänkt sig undervisningen i barnavård ordnad genom av svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet anordnade ambulerande kurser om tre dagar i följd. Socialstyrelsen, medicinalstyrelsen och styrelsen för statens institut för folkhälsan m. fl. hade tillstyrkt införande av obligatorisk utbildning i barnavård. I vissa yttranden, bland annat av skolöverstyrelsen, yppades tvekan i fråga om värdet av en kortare kurs i detta ämne. Vid en koncentration av den egentliga värtjänstutbildningen till en samlad period före höstterminens början på sätt departementschefen förordat torde undervisning i barnavård icke lämpligen kunna anordnas i den form, de sakkunniga tänkt sig. Med hänsyn härtill och med beaktande av den tvekan rörande den föreslagna utbildningens ändamålsenlighet, som kommit till synes, vore departementschefen icke nu beredd att förorda införande av barnavårdsutbildning såsom en obligatorisk utbildningsgren. Departementschefen ville dock framhålla sina starka sympatier för de sakkunnigas uppslag och förutsatte, att spörsmålet bleve föremål för övervägande inom 1940 års skolutredning.

Det förslag i fråga om värtjänstutbildningens utformning, som departementschefen här förordat, lämnade i princip den nuvarande obligatoriska friluftsverksamheten obeskuren. I likhet med skolöverstyrelsen förutsatte departementschefen dock, att friluftsovningarnas nuvarande program i lämplig omfattning kompletterades med sådana övningar, som även inginge i den speciella värtjänstutbildningen, såsom luft-, brand- och gasskydd och annan beredskapstjänst. Det nu gällande medgivandet att i lämplig utsträckning använda idrottsdagar till skjututbildning torde även bära kvarstå; härigenom skulle möjliggöras vidmakthållande av de färdigheter, som förvärvats under den samlade utbildningsperioden. — Med den standpunkt rörande värtjänstutbildningens anknytning till friluftsverksamheten under läsåret, som departementschefen sålunda intagit, saknade han anledning att förorda en ökning av antalet friluftsdagar.

Det hittills anförda hade haft avseende närmast på de åldersgrupper, för vilka värtjänstutbildning borde vara i princip obligatorisk. För de lägre klasserna torde vissa av de såsom värtjänstgrenar betecknade övningarna bära i lämplig utsträckning upptagas på programmet för friluftsverksamheten. Sålunda torde övningar i luft-, gas- och brandskydd bära förekomma liksom ock i någon utsträckning även i annan beredskapstjänst.

b. Folk- och småskoleseminarier.

Departementschefen har framhållit, att frågan om införande av obligatoriska friluftsovningar vid folkskoleväsendet aktualiserade spörsmålet, i vad mån folk- och småskolläraernas nuvarande utbildning toge sikte bland annat på ledandet av dylika övningar. Skolöverstyrelsen hade anført att denna utbildning i viss utsträckning redan nu torde kunna anses i detta hänseende vara tillfyllest. I likhet med skolöverstyrelsen funne departementschefen dock önskvärt, att utbildningen kompletterades med en kurs, speciellt avsedd för de civila värtjänstutbildningsgrenar, såsom luftskydd och olycksfallsvård, som borde inordnas under folkskolornas friluftsverksamhet. De blivande småskollärarinnorna syntes även bära göras förtrogna med de uppgifter, som kunde komma att anförtros dem vid evakuering och koloniverksamhet. Det borde ankomma på Kungl. Maj:t att meddela de bestämmelser i ämnet, som kunde befinnas påkallade.

Några vapenövningar för manliga elever vid folkskoleseminarierna ifrågasatte departementschefen icke.

c. Övriga högre skolformer.

Departementschefen har anført i huvudsak följande:

Departementschefen ansåge sig icke bära ifrågasätta någon speciell värtjänstutbildning för eleverna vid *högre lärarinneseminariet*. Dock borde eleverna erhålla teoretisk kännedom om värtjänstutbildningens innebörd och i övrigt beredas tillfälle att i likhet med akademiskt utbildade lärare genomgå de ledarkurser, vilka torde bära anordnas (se nedan).

Då skolköks- och handarbetslärarinnor komme att i viss utsträckning tagas i anspråk såsom ledare av värtjänstutbildningen för kvinnliga lärjungar,

syntes det lämpligt att, vid *skolköks- och handarbetsseminarier* meddelades sådan utbildning, som kunde göra lärarinnorna skickade att handhava dessa uppgifter.

De sakkunniga hade förutsatt, att värtjänstutbildning vid *statsunderstödda privatläroverk* skulle anordnas i överensstämmelse med vad som föreslagits för motsvarande statliga och kommunala skolor. Departementschefen hade icke funnit anledning till erinran häremot. Dock borde vid bestämmelsernas utformning hänsyn tagas därtill, att reglerande föreskrifter icke för dessa skolors del meddelats rörande friluft- och lovdagar.

Vid de *tekniska gymnasierna* borde värtjänstutbildningen lämpligen förläggas parallellt med fältmättningsövningarna och begränsas till utbildning i skjutning, luftskydd m. m. samt olycksfallsvård. Vid de *tekniska fackskolorna* borde skjututbildning icke föreskrivas utan utbildning begränsas till att avse luftskydd m. m. samt olycksfallsvård och omfatta 2 å 3 dagar.

För *handelsgymnasiernas* lärjungar borde värtjänstutbildningen koncentreras till en sexdagsperiod vid höstterminens början, i samband varmed arbetsåret borde förlängas från nuvarande minst 36 till minst 37 läsveckor. Då emellertid vissa svårigheter kunde uppstå att anskaffa erforderliga ledare för utbildningen — sålunda torde exempelvis särskild lärare i gymnastik i allmänhet saknas — borde värtjänstutbildnings anordnande i de särskilda fallen göras beroende av huruvida lämpliga ledare kunde i erforderlig utsträckning stå till förfogande.

Beträffande de *kommunala och enskilda anstalterna för yrkesundervisning* borde utbildningen även göras beroende av tillgången på lämpliga ledare.

Någon obligatorisk värtjänstutbildning syntes icke böra förekomma vid *folkhögskolorna*. Departementschefen förordade dock att åtgärder vidtoges för uppmuntrande av frivillig värtjänstutbildning vid dessa skolor. Det anförda torde även böra gälla *lantbruksundervisningsanstalterna*.

Utskottet.

Under åberopande av vad utskottet i det föregående anført får utskottet giva sin anslutning till vad departementschefen föreslagit med avseende å värtjänstutbildningens närmare utformning vid allmänna läroverk, högre kommunala skolor, folk- och småskoleseminarier samt övriga högre skolformer.

IV. Värtjänstutbildningens ledning.

a. Lokal ledning.

Departementschefen har i fråga om värtjänstutbildningens lokala ledning anført:

I det föregående hade departementschefen framhållit betydelsen av att lämpliga ledare i tillräckligt antal stå till förfogande för värtjänstutbildningen. Vid en begränsning i enlighet med departementschefens förslag av utbildningsverksamhetens omfattning, både vad anginge medtagna ämnesområden och urvalet av läroanstalter, ökades givetvis möjligheterna att sova bland de ledarkrafter, som kunde stå till buds. Departementschefen förutsatte, att vederbörande skolors lärare i första hand i så stor utsträckning som möjligt anlätades såsom ledare. Först i andra hand syntes utomstående krafter böra

tagas i anspråk, varvid det givetvis vore önskvärt, att endast kvalificerade fackmän såvitt möjligt komme i fråga.

Vad nu anförts gällde värtjänstutbildningens samtliga grenar, såväl de egentliga vapenövningarna som ock övriga grenar. Huvudansvaret för utbildningen borde åligga vederbörande gymnastiklärare, såvitt anginge andra än de rent kvinnliga utbildningsgrenarna hem- och lägertjänst samt hemsjukvård. Utbildningen i hem- och lägertjänst borde närmast ankomma på de kvinnliga övningslärarna med biträde av behöfligt antal andra därtill lämpade lärarinnor eller, där så finnes påkallat, utomstående kvinnliga krafter. Undervisningen i hemsjukvård borde, där så ske kunde, anordnas i samverkan med svenska röda korset eller andra organisationer.

Departementschefen ville betona nödvändigheten av att urvalet av ledare i varje särskilt fall skedde med den största omsorg och att ledarskapet endast anförtroddes kompetenta och för saken intresserade personer med förmåga både att handhava undervisningen och att väcka ungdomens intresse för de uppgifter, utbildningen ville tillgodose. Departementschefen erinrade i detta sammanhang om att utbildningsverksamheten, såsom förut antytts, borde igångsättas vid varje särskild skola först sedan det visats, att skolan verkligen förfogade över lärare, som kunde godtagas såsom ledare för värtjänstutbildningen.

I det följande ämnade departementschefen närmare ingå på frågan om anordnande av utbildningskurser för lärare i syfte att göra dem skickade att handhava ledningen av värtjänstutbildningen. I detta sammanhang ville departementschefen dock framhålla, att han i likhet med flertalet i ärendet hörda myndigheter och sammanslutningar icke kunde tillstyrka, att genomgång av dylik utbildningskurs bleve ålagd nuvarande eller blivande lärare som en skyldighet. Ett sådant åläggande syntes icke erforderligt, ej heller principiellt eller praktiskt lämpligt.

b. Central ledning.

De sakkunniga ha föreslagit *dels* en särskild konsulentorganisation, bestående av 26 lokala konsulenter (värtjänstkonsulenter) och huvudsakligen avsedd för värtjänstutbildningen vid landsbygdens folkskolor, *dels ock* en förstärkning av skolöverstyrelsens gymnastikinspektion genom inrättande av ytterligare en befattning såsom andre gymnastikkonsulent och förste gymnastikkonsulentbefattningens ersättande med en gymnastikrådstjänst i 30 lönegraden. Beträffande motiveringen för det förnämnda förslaget torde få hänvisas till betänkandet.

Skolöverstyrelsen har avstyrkt förslaget om en särskild konsulentorganisation men tillstyrkt förslaget om förstärkning av överstyrelsens gymnastikinspektion.

Statskontoret har bestämt avstyrkt inrättandet av lokala värtjänstkonsulenter liksom även en förändring av förste och andre gymnastikkonsu-

laternas löneställning. Däremot har statskontoret icke motsatt sig inrättandet av ytterligare en gymnastikkonsulentbefattning i lönegraden Eo 21.

Medicinalstyrelsen har framhållit, att, därest den föreslagna värtjänstutbildningen skulle kunna organiseras med den omfattning de sakkunniga tänkt sig, skolläkarorganisationen måste genomföras för alla skolformer i vårt land. Som en ofrånkomlig konsekvens härav följde, att skolöverstyrelsen, som av naturliga skäl föreslagits komma att ha hand om överledningen av skolungdomens värtjänstutbildning, kompletterades med nödig medicinsk sakkunskap. I första hand borde tillsättas en skolöverläkare såsom ledare av en skolhygienisk avdelning inom skolöverstyrelsen.

Chefen för armén har funnit det naturligt och lämpligt, att överledningen av utbildningen anförtroddes åt skolöverstyrelsen.

Departementschefen har för egen del anfört:

Departementschefen delade den av de sakkunniga uttalade uppfattningen, att den centrala ledningen av värtjänstutbildningen borde ankomma på skolöverstyrelsen och närmast dess gymnastikinspektion. Det vore av största vikt, att skolöverstyrelsen noggrant följde och övervakade värtjänstutbildningens planläggning och biträdde den lokala ledningen med råd och anvisningar. Då denna verksamhet torde komma att medföra en avsevärd utökning av de arbetsuppgifter, som nu ankomme på gymnastikinspektionen, syntes det nödvändigt, att denna förstärktes på ändamålsenligaste sätt. Någon tids erfarenhet syntes emellertid böra avvaktas, innan en mer definitiv omorganisation av gymnastikinspektionen ifrågasattes. Departementschefen begränsade sig för närvarande till att föreslå, att ett visst belopp ställdes till överstyrelsens förfogande att användas till ersättning åt den särskilda personal, som funnes böra anställas för ändamålet. Departementschefen erinrade, att av de anslagsmedel, som för närvarande stode till skolöverstyrelsens förfogande för grundavlöningar till icke-ordinarie personal, ett belopp av 8,500 kronor vore avsett till ersättning åt inspektörer och sakkunniga biträden hos skolöverstyrelsen utan närmare angiven fördelningsgrund. Departementschefen förordade för egen del, att detta belopp för nästa budgetår förstärktes med förslagsvis 8,000 kronor i syfte att tillgodose behovet av särskilda sakkunniga biträden vid sidan av de nuvarande gymnastikkonsulenterna för ledning av värtjänstutbildningen. I annat sammanhang ämnade departementschefen vid anmälan av skolöverstyrelsens anslagsbehov för nästa budgetår hemställa om ifrågavarande anslagsförstärkning.

De sakkunnigas förslag om inrättande av en särskild lokal konsulentorganisation funne departementschefen sig med den ståndpunkt han intagit i fråga om värtjänstutbildning inom folkskoleväsendet icke kunna förorda.

Medicinalstyrelsens förslag om tillsättande av en skolöverläkare som ledare för en skolhygienisk avdelning inom skolöverstyrelsen borde icke i detta sammanhang komma under bedömande utan upptagas i samband med den aktuella frågan om ordnandet av den skolhygieniska verksamheten i vårt land.

Utskottet.

Emot departementschefens förslag med avseende å värtjänstutbildningens ledning har utskottet icke funnit anledning till erinran. Utskottet finner sålunda, bland annat, i likhet med departementschefen, att genomgång av särskild utbildningskurs icke bör åläggas lärare såsom en skyldighet.

V. Kostnadsberäkningar.

a. Kostnader för ledare.

De sakkunniga ha föreslagit, att de lärare, på vilka ansvaret för planläggningen och ledningen av skolungdomens värntjänstövningar i första hand skulle komma att vila, d. v. s. vanligen vederbörande gymnastiklärare, skulle tillerkännas ersättning för detta arbete i form av en ökning från tre till fyra av det antal veckotimmar, vartill arbetet med organiserandet av friluftsverksamheten jämlikt civila avlöningsreglementets bestämmelser högst må uppskattas vid bestämmandet av årslönen. Detta förslag har biträttats av *skolöverstyrelsen*, som därjämte förordat, att även övriga lärare i övningsämnen skulle tillerkännas ersättning efter enahanda grunder. Andra lärare skulle enligt de sakkunniga erhålla ersättning endast i form av minskning av den egentliga undervisningen för vecka i enlighet med därför gällande bestämmelser; skolöverstyrelsen däremot har föreslagit, att även dessa lärare skulle tillerkännas kontant ersättning för arbetet med värntjänstutbildningen, nämligen i form av visst arvode för undervisningstimme.

För egen del har *departementschefen* i likhet med statskontoret icke kunnat tillstyrka särskild ersättning åt lärare, vilka tjänstgjorde såsom utbildningsledare. Sådan tjänstgöring borde — liksom medverkan vid ledning av friluftsverksamheten — ingå såsom ett led i den läraren åliggande undervisningsskyldigheten. Att utbildningstiden vid bifall till vad departementschefen förordat komme att förläggas till tiden närmast före höstterminens början syntes icke kunna åberopas såsom skäl för en motsatt mening. Departementschefen erinrade om att lärare som regel vore skyldig att utan särskild ersättning lämna erforderligt biträde vid de inträdes- och flyttningsprövningar, som påginge just under ifrågavarande tid. Lärarna måste sålunda under alla omständigheter vara beredda att fullgöra arbete för skolans räkning under denna tid, varför ett deltagande i värntjänstutbildningen såsom ledare icke torde kunna betraktas såsom alltför tyngande, särskilt om — såsom förutsattes — de för denna speciella uppgift lämpliga lärarna i så stor utsträckning, som prövades lämpligen kunna ske, befriades från provningsarbete under ifrågavarande tid. Departementschefen vore övertygad om att lärarna beredvilligt skulle ställa sina krafter till förfogande för medverkan i denna utbildning.

Om departementschefen sålunda på anförda skäl icke vore beredd att förorda särskild ersättning åt skolans egna lärare för arbetet med värntjänstutbildningen, ställde sig saken likväl annorlunda, därest såsom utbildningsledare anlätades utomstående personer. I dessa fall torde ersättning böra utgå med belopp, som prövades skäligt, dock med högst 5 kronor för utbildningstimme. Dagersättningen torde böra maximeras till 20 kronor. Det borde framhållas, att någon särskild ersättning till såsom ledare kommenderad militär personal icke torde böra utgå. Om såsom militär ledare anlätades personal från annan ort än den, där värntjänstutbildningen skulle äga rum, torde rese- och traktamentsersättning böra utgå enligt de grunder, som tillämpades inom

försvarsväsendet. Anmärkas kunde i detta sammanhang, att hemvärnspersonal torde böra erhålla ersättning enligt samma grunder, som förordats för utomstående personer.

Kostnaderna för såsom ledare anlitade utomstående torde, under antagande att omkring hälften av ledarna äro lärare, kunna beräknas till högst omkring 50,000 kronor för nästa budgetår, vilket belopp komme att reduceras i den mån för de manliga lärjungarnas vapenövningar kunde påräknas kommande militär personal.

Det hittills anförda hade närmast avseende på statliga läroanstalter och högre kommunala skolor. Utgifterna för ifrågavarande ersättningar vid dessa skolor torde böra bestridas från de anslag, ur vilka lönekostnader i allmänhet vid nämnda läroanstalter bestredes. Härvid förutsattes, att dessa ersättningar skulle vad beträffade de högre kommunala skolorna fördelas mellan statsverket och skolornas huvudmän på sätt skedde beträffande avlöningskostnaderna i övrigt vid dessa skolor. Någon ändring i de i andra sammanhang verkställda anslagsberäkningarna för nästa budgetår syntes icke vara erforderlig. Det borde påpekas, att sannolikheten talade för att den obligatoriska värntjänstutbildningen, med hänsyn till vad i det föregående yttrats rörande betingelserna för ett igångsättande av sådan utbildning, icke torde kunna under nästa budgetår i full utsträckning komma till stånd.

Vid övriga läroanstalter, där värntjänstutbildning i egentlig mening skulle kunna förekomma, torde utbildningsledarna böra tillerkännas ersättning i samma utsträckning som nyss angivits. Det syntes dock icke erforderligt att i detta hänseende meddela reglerande föreskrifter. Då det torde vara motiverat, att kostnaderna i vissa fall till en del ersattes av statsmedel, ville departementschefen föreslå, att anslagsmedel ställdes till förfogande, ur vilka efter prövning i varje särskilt fall borde beviljas bidrag för ändamålet, dock högst med belopp, som kunde utgå vid tillämpning av de i det föregående förordade grunderna. Det torde vara tillräckligt, om för detta ändamål för nästa budgetår avsåges ett belopp av 10,000 kronor.

I detta sammanhang ville departementschefen framhålla, att han icke funnit anledning föreligga att för närvarande taga ställning till frågan, huruvida och i vad mån handelsgymnasierna borde tillerkännas ersättning för de merkostnader, som kunde uppstå vid förlängning av läsåret. Till denna fråga torde ställning böra tagas först efter närmare utredning i samband med anslagsberäkningarna för budgetåret 1942/43.

De kostnader, som kunde uppkomma vid anordnandet av de i det föregående angivna särskilda kurserna vid folk- och småskoleseminarier, torde böra i vanlig ordning bestridas från de för dessa läroanstalter anvisade anslagen, under vilka dock särskilda medel för ändamålet knappast torde böra beräknas.

b. Kostnader för materiel.

Departementschefen har förordat anvisande av ett engångsbelopp å 50,000 kronor såsom bidrag till anskaffande av materiel. Det vore uppenbarligen av största betydelse, att undervisningsmateriel funnes tillgänglig i erforderlig utsträckning, därest värntjänstutbildningen skulle kunna bli effektiv. I nämnda summa hade inräknats även de kostnader, som belöpte på innevarande budgetår och som efter närmare prövning kunde befinnas böra ersättas av statsmedel.

De årliga utgifterna för materiel till värtjänstutbildningen avsåge allenast vissa utgifter för skjututbildningen, i första hand ammunition. För detta ändamål torde ett belopp av 120,000 kronor vara tillräckligt. I detta sammanhang kunde framhållas, att, enligt vad departementschefen inhämtat, svårigheter icke torde uppstå att anskaffa för skjututbildningen erforderlig materiel.

Departementschefen förordade alltså, att tillhoppa (50,000 + 120,000 =) 170,000 kronor anvisades till anskaffande av materiel, varav 50,000 kronor belöpte på engångsutgifter. Då materielanskaffningen syntes böra i god tid äga rum, borde lämpligen nämnda belopp anvisas på tilläggsstat II till riksstaten för innevarande budgetår såsom ett reservationsanslag till bidrag till vissa kostnader för värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter. Det syntes av praktiska skäl lämpligt att i detta anslag inräkna jämväl förutnämnda anslagsmedel till vissa ledararvoden, 10,000 kronor, varför anslaget torde böra uppföras med tillhoppa (170,000 + 10,000 =) 180,000 kronor.

c. Kostnader för ledarkurser.

Skolöverstyrelsen har erinrat om att under sommaren 1940 anordnats två fristående kurser i värtjänstutbildning för gymnastiklärare vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter, den ena för manliga och den andra för kvinnliga gymnastiklärare (jfr propositionen nr 1 till 1940 års urtima riksdag, sid. 29). En fristående kurs av samma slag borde enligt överstyrelsens mening anordnas sommaren 1941. Kostnaden kunde beräknas till omkring 23,000 kronor enligt följande uppställning:

Arvode till föreståndaren för kursen	350 kronor
Arvoden till 4 biträdande ledare à 250 kronor	1,000 »
Dagtraktamenten à 8 kronor åt 90 deltagare under 3 veckor (90 × 21 × 8) . . .	15,120 »
Resekostnadsbidrag à 50 kronor	4,500 »
Föreläsningar	400 »
Hyra av materiel	1,000 »
Organisationskostnader	500 »
	<hr/>
	Summa 22,870 kronor.

Departementschefen har anslutit sig till skolöverstyrelsens förslag, dock med den ändringen, att han funne kostnaderna böra begränsas till 20,000 kronor. Ett särskilt reservationsanslag borde anvisas för detta ändamål på riksstaten för nästa budgetår.

I detta sammanhang har departementschefen erinrat, att skolöverstyrelsen hemställt om anvisande av 50,000 kronor av statsmedel såsom bidrag till enskilda sammanslutningar för beredande av *frivillig lägervistelse* åt skolungdom. Departementschefen funne det för egen del synnerligen önskvärt, att statligt bidrag lämnades till detta ändamål. Medel för främjande av sådan frivillig lägerverksamhet torde dock icke böra anvisas på riksstaten under

åttonde huvudtiteln utan i stället i ökad utsträckning ställas till förfogande ur fonden för friluftslivets främjande. I detta hänseende hade departementschefen samrått med chefen för handelsdepartementet. Departementschefen ville påpeka, att denna fond redan nu togs i anspråk för sådana ändamål.

Utskottet.

Då utskottet icke funnit något att invända mot de verkställda kostnadsberäkningarna och vad därmed står i samband, tillstyrker utskottet Kungl. Maj:ts förslag om anvisande dels å tilläggsstat II för innevarande budgetår av ett anslag å 180,000 kronor till Bidrag till vissa kostnader för värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter, dels ock för budgetåret 1941/42 ett anslag å 20,000 kronor till Kurser i värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter.

VI. Hemställan.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

I. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts ifrågasvarande proposition och med avslag å motionerna I: 204 samt II: 273, II: 278 och II: 292,

a) till *Bidrag till vissa kostnader för värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av 180,000 kronor;

b) till *Kurser i värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter* för budgetåret 1941/42 under åttonde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av 20,000 kronor;

c) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta verkställa utredning i av utskottet ovan angivna hänseenden;

II, att motionen II: 293, i den mån den icke må anses besvarad med vad utskottet här ovan anført och hemställt, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 13 juni 1941.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson, Per Gustafsson, Pauli, Bergman, Lindström, Heiding, André, Sven Larsson, Carlström* och *Berntson*; samt

från andra kammaren: herrar *Jonsson* i Eskilstuna, *Törnkvist, Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Ward, Persson* i Falla, *Lindberg* i Umeå, *Holmdahl, Wallentheim, Viklund, Hansson* i Rubbestad och *Bergvall*.

Reservationer:

1) av herrar *Per Gustafsson, Heiding, Jonsson* i Eskilstuna, *Törnkvist, Eriksson* i Stockholm och *Svensson* i Grönvik, vilka ansett,

dels att utskottets yttrande under avdelning II. Allmänna synpunkter bort hava följande lydelse:

»Såsom av den — — — läroverks- och folkskoleungdom.

Vad beträffar de mera kvalificerade värntjänstövningarna, vilka skulle äga rum i läroverkens och därmed jämförliga läroanstalters högre klasser under en samlad tid före höstterminens början, är utskottet principiellt ense med departementschefen om lämpligheten av en dylik anordning. Utskottet anser emellertid i anslutning till det i motionen II: 293 framställda yrkandet, att obligatoriska skjutövningar böra bedrivas allenast i gymnasiets tre översta ringar och motsvarande klasser i därmed jämförliga skolformer, således ej i högsta realskoleklassen eller i med denna jämförlig gymnasieklass; i dessa klasser bör sålunda en obligatorisk sammanhängande övningsperiod icke förekomma. Härigenom skulle i huvudsak tillgodoses önskemålet om att skjutövningar icke skulle bedrivas med lärjungar under 16 år.

Av vad — — — i ämnet. I avvaktan på att denna fråga vinner sin slutliga lösning torde försöksvis de blivande värntjänstövningarna vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter — i mån av utrymme — kunna hållas öppna även för ungdom i åldern 16—20 år, som genomgått folkskola och icke på annat sätt beredes möjlighet till dylik utbildning och som anmäler sig till frivilligt deltagande i övningarna. Det synes böra ankomma på Kungl. Maj:t att — efter närmare prövning av samtliga på frågan inverkan omständigheter — vidtaga de åtgärder som för vinnande av nämnda syfte kunna finnas möjliga och lämpliga.

Med vad utskottet sålunda anfört torde motionen II: 293 få anses besvarad.

Utskottet ansluter sig — — — erinran eller uttalande.»;

dels att utskottets yttrande under avdelning III. Värntjänstutbildningens närmare utformning bort hava följande lydelse:

»Utskottet kan giva sin anslutning — — — högre skolformer, dock med den modifikation, som följer av vad utskottet i det föregående anfört.»;

dels att utskottets yttrande under avdelning V. Kostnadsberäkningar bort hava följande lydelse:

»Utskottet har icke funnit annan anledning till erinran mot de verkställda kostnadsberäkningarna och vad därmed står i samband, än att utskottet med hänsyn till den ståndpunkt i fråga om värntjänstutbildningens omfattning, som utskottet i det föregående intagit, funnit sig böra beräkna de årliga kost-

naderna för materiel till 100,000 kronor i stället för 120,000 kronor. Till följd härav torde det av Kungl. Maj:t på tilläggsstat II till riksstaten för innevarande budgetår äskade anslaget å 180,000 kronor till bidrag till vissa kostnader för värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter kunna minskas med 20,000 kronor till 160,000 kronor. Kungl. Maj:ts förslag om anvisande av ett reservationsanslag å 20,000 kronor till kurser i värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter tillstyrkes av utskottet.»;

dels ock att utskottets hemställan bort erhålla följande lydelse:

»Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

I. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts ifrågasvarande proposition och med avslag å motionerna I: 204 samt II: 273, II: 278 och II: 292,

a) till *Bidrag till vissa kostnader för värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av 160,000 kronor;

b) till *Kurser* — — — 20,000 kronor;

c) i skrivelse — — — angivna hänseenden;

II. att motionen II: 293 må anses besvarad med vad utskottet här ovan anført och hemställt.»;

2) av herr *Hansson* i Rubbestad, som — med biträdande i övrigt av den under 1) angivna reservationen — ansett, att de stycken (sid. 24 och 25) i utskottets yttrande under avdelning I. Allmänna synpunkter, vilka börja med orden »De sakkunniga hava» samt sluta med orden »läroverks- och folkskoleungdom» bort utgå och ersättas med ett uttalande av följande lydelse:

»De sakkunniga hava ansett, att grunden för värtjänstutbildningen skulle läggas genom en systematiskt bedriven fysisk fostran. Liksom departementschefen delar även utskottet denna mening. Lika viktigt är, att ungdomen i skolåldern särskilt i de högre årsklasserna i största möjliga utsträckning erhåller utbildning i de speciella värtjänstgrenar, som ansetts böra upptagas på de allmänna läroverkens och därmed jämförliga skolors schema för friluftsdagarna, alltså luft-, gas- och brandskydd för både manliga och kvinnliga elever, hemtjänst och hemsjukvård för kvinnliga lärjungar samt målspaning, rapportering och ordonnanstjänst. Denna fråga synes, såsom skolöverstyrelsen framhållit, kunna provisoriskt ordnas redan under nästa läsår. Utskottet utgår från att så kommer att bli förhållandet, och vill betona vikten av att vid dessa friluftsovningar särskilt beaktas följande grenar: simning, livräddning, skidlöpning, skridskoåkning och orientering. Flickorna torde dessutom framför allt böra utbildas i hemsjukvård. Jämväl övningar i luft-, gas- och brandskydd, ordonnanstjänst och olycksfallsvård m. m. dylikt synas så vitt möjligt böra anordnas.

Kravet om införande av friluftsdagar även i folkskolorna enligt i stort sett samma program som kan komma att gälla för läroverken, såsom yrkats i motionen II: 293, anser sig utskottet icke kunna biträda, då ungdomen i det åldersstadium, som gäller för folkskolan, bör vara befriad från värtjänstövningar.»;

3) av herrar *Oscar Olsson* och *Ward*, vilka ansett, dels att utskottets yttrande under avdelning I. Allmänna synpunkter bort hava följande lydelse:

»Såsom av den — — — läroverks- och folkskoleungdom.

Vad beträffar de mera kvalificerade värtjänstövningarna, vilka skulle äga rum i läroverkens och därmed jämförliga läroanstalters högre klasser under en samlad tid före höstterminens början, är utskottet principiellt ense med departementschefen om lämpligheten av en dylik anordning. Utskottet anser emellertid, att skjutövningar böra bedrivas allenast i gymnasiets tre översta ringar och motsvarande klasser i därmed jämförliga skolformer, således ej i högsta realskoleklassen eller i med denna jämförlig gymnasieklass; däremot torde under ifrågavarande tid för dessa klassers vidkommande böra bedrivas obligatoriska övningar i övriga värtjänstgrenar. Härigenom skulle i huvudsak tillgodoses det i motionen II: 293 framställda önskemålet om att skjutövningar icke skulle bedrivas med lärjungar under 16 år.

Av vad sålunda anförts följer, att utskottet icke kunnat biträda förslaget i motionen II: 278, att den ifrågasatta utbildningen skulle bygga helt på frivillighetens grund. Av motiveringen framgår emellertid att motionärens opposition mot den obligatoriska värtjänstutbildningen egentligen endast riktar sig mot de rent militära övningarna, således praktiskt taget skjutövningarna. Den starka opposition, som på många håll kommit till synes mot förslaget, torde i stort sett hava samma motivering. Full enighet torde kunna vinnas, om förslaget ändrades på den enda punkten att skjutövningarna bleve frivilliga. Enligt överbefälhavarens mening borde det väsentliga i värtjänstutbildningen vara att främja ungdomens fysiska och psykiska utbildning. Någon risk för att ett mera betydande antal lärjungar skulle undandraga sig skjutövningarna, även om dessa bleve frivilliga, torde inte föreligga. Då utskottet anser det vara betydelsefullt, att nationen så långt möjligt står enig omkring det väsentligen bärande i den genomgripande åtgärden att införa värtjänstövningar i skolorna, och då angelägenheten av skjutövningar synes kunna tillgodoses lika väl på frivillighetens väg, förutsätter utskottet att Kungl. Maj:t vid förslagets genomförande träffar anordningar, som inte göra dessa övningar obligatoriska för eleverna.

Därvid torde också böra övervägas lämpligheten av att inordna de rent militära övningarna helt eller delvis i hemvärnsorganisationen och den frivilliga skytterörelsen. Chefen för armén har tänkt sig, just genom en an-

knytning till hemvärnet, en värtjänstutbildning för den ungdom i åldern 16—20 år som efter folk- och fortsättningskolan uppsuges av förvärvslivet. Utskottet anser i likhet med arméchefen att denna kategori manlig ungdom är den ur militär synpunkt viktigaste, varför en utredning borde skyndsamt föranstaltas beträffande en värtjänstutbildning för denna ungdom som i utbildningshänseende jämställde densamma med skolungdom. Men lämpligare än att skilja läroverksungdomen från denna ungdom under värtjänstutbildningen vore att på något sätt sammanföra båda kategorierna i hemvärnsorganisationen.

I avvaktan på att denna fråga vinner sin slutliga lösning torde försöksvis de blivande värtjänstövningarna vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter — i mån av utrymme — kunna hållas öppna även för ungdom i åldern 16—20 år, som genomgått folkskola och icke på annat sätt beredes möjlighet till dylik utbildning och som anmäler sig till frivilligt deltagande i övningarna. Det synes böra ankomma på Kungl. Maj:t att — efter närmare prövning av samtliga på frågan inverkan omständigheter — vidtaga de åtgärder som för vinnande av nämnda syfte kunna befinnas möjliga och lämpliga.

Med vad utskottet sålunda anfört torde motionen II: 293 — så vitt nu är fråga — få anses besvarad.

Utskottet ansluter sig — — — erinran eller uttalande.»;

dels att utskottets yttranden under avdelning III. Värtjänstutbildningens närmare utformning och avdelning V. Kostnadsberäkningar bort erhålla samma lydelse som i den under 1) angivna reservationen föreslagits;

dels ock att utskottets hemställan bort erhålla följande lydelse:

»Under återropande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

I. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts ifrågasvarande proposition och med avslag å motionerna I: 204 samt II: 273 och II: 292,

a) till *Bidrag till vissa kostnader för värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter* å tillägsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av 160,000 kronor;

b) till *Kurser* — — — 20,000 kronor;

c) i skrivelse — — — angivna hänseenden;

II. att motionerna II: 278 och II: 293 må anses besvarade med vad utskottet här ovan anfört och hemställt.»;

4) av herrar *Bergman, Sven Larsson, Berntson, Lindberg* i Umeå och *Viklund*, vilka ansett, att utskottets yttrande och hemställan i anledning av förevarande proposition och i ämnet väckta motioner bort hava följande lydelse:

»Enligt utskottets mening torde egentliga militärövningar knappast vara att tillråda, när det gäller skolungdom. Genom den föreslagna inkallelsen

sex dagar före den vanliga skolterminens början skulle visserligen ingen inkräkning ske på skolans vanliga arbetsprogram, men därigenom skulle dock ungdomens välbehövlige ferier inskränkas och hemmen ådragas i nuvarande ekonomiska läge icke önskvärda ökade kostnader. Därtill kommer att sex dagars övningar av i propositionen avsett slag knappast torde kunna för stärkande av vår försvarsduglighet vara av så stor betydelse att de uppväga den kostnad de skulle föranleda för staten. Utskottet avstyrker därför i anslutning till motionerna I: 204 och II: 273 samt II: 292 den del av propositionen, som innefattar förslag om sådana sexdagersövningar. Däremot delar utskottet departementschefens mening att de genom 1927 års skolreform införda s. k. friluftsdagarna i läroverken m. fl. skolor borde kunna utnyttjas på ett i nuvarande tidsläge mera ändamålsenligt sätt än i vissa fall hittills skett för den fysiska uppräckning, som med dem var avsedd och vilken är av värde för sådan hälsa och spänstighet som är en förutsättning även för upprätthållande av vår försvarskraft. Sålunda kunde enligt utskottets mening under nuvarande beredskapsförhållanden de i och för sig annars värdefulla museibesöken, för vilka icke sällan vissa friluftsdagar använts, utbytas mot lämplig fysisk träning. Alltefter årstiden och orternas beskaffenhet kunde därvid livräddnings- och simövningar, skidlöpning m. m. ifrågakomma, eventuellt där så ske kan instruktion i avseende på åtgärder vid brandfara o. s. v.

Då friluftsdagarna från början närmast avsågo att bereda den i städerna undervisade läroverksungdomen en motvikt mot stadsluften och stillasittandet, så hava de ej införts i folkskolor på landsbygden, där rörelse i fria naturen ej saknas, men ingenting torde hindra att städernas och andra tätbebyggda samhällens äldre folkskoleungdom finge samma förmån, varvid det i vissa fall kunde vara önskvärt och möjligt att anordna gemensamma friluftsutflykter och övningar i civila idrotter. Därigenom gagnades säkerligen samförståndet mellan olika klassers ungdom.

Vad flickorna beträffar synes förutom den skolköksundervisning, som i många skolor redan införts, även någon sjukvårds- och förbandsövning böra försökas, varjämte givetvis även för dem lämplig friluftsverksamhet ej får försummas.

Den del av propositionen som innefattar förslag om ändamålsenligt utnyttjande för civila idrotter och annan lämplig fysisk träning av icke-militär art vill utskottet tillstyrka. Då emellertid de för dessa friluft- och idrottsdagar av de sakkunniga utarbetade planerna fått en vidsträcktare, även militärt betonad omfattning (med skjutövningar m. m.), anser utskottet en överarbetning nödvändig med beaktande av vad ovan anförts. En sådan kan säkerligen, med det värdefulla förarbete, som redan föreligger, utföras på ganska kort tid, så att försök kunna göras redan under instundande arbetsår.

För bestridande av kostnaderna för dessa försöks verkställande torde sär-

skilda medel böra anvisas för nästa budgetår, och får utskottet föreslå, att för ändamålet på riksstaten uppföres ett reservationsanslag av 50,000 kronor. Från detta anslag torde enligt Kungl. Maj:ts beprövande böra få bestridas jämväl eventuellt uppkommande kostnader för anordnande av ledarkurser.

Utskottet får alltså hemställa,

att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts ifrågakvarande proposition och motionerna I: 204, II: 273, II: 278, II: 292 och II: 293, må

I. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om

a) skyndsam överarbetning av föreliggande förslag till i nuvarande läge ändamålsenligare utnyttjande och — där så lämpligen ske kan — utsträckande även till andra skolors jämnåriga ungdom av de friluftss- och idrottsdagar, som ingå i vissa skolors program,

b) föranstaltande av provisoriska försök redan instundande läsår till friluftsdagarnas utnyttjande på sätt utskottet ovan anfört,

c) vidtagande av åtgärder för införande av sjukvårds- och förbandsundervisning för kvinnlig skolungdom, där sådan lämpligen kan anordnas;

II. till *Viss särskild utbildning av icke militär art vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av 50,000 kronor.»;

5) av herr *Joh. Nilsson* i Malmö.